Anul V. 15 Iunie—1 Iulie, 1911. Nr. 12—13.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fil.

EXISTĂ ÎN NATURĂ TELEOLOGIE?

In două articole, publicate în «Telegraful Român», am căutat să aflăm un răspuns potrivit și mulțumitor la întrebările despre originea lumii și a vieții din ea. Cercetând ambele probleme, pretutindeni am aflat urmele unui iscusit creator, pe care fără ca să-l numească în special, îl recunosc chiar și științele naturale; am aflat pe Dumnezeu. Articolul de față se va ocupà cu o a treia chestiune importantă și anume cu întrebarea despre originea ordinei din univers.

Cei vechi chiar, obicinuiau să numească lumea cu terminul general de *cosmos,* adecă ceiace înseamnă tot atâta cât ordine, armonie, podoabă, frumusețe și regularitate. Să ne aducem simplu aminte numai de un oarecare psalm al lui *David* — de sigur că toți am cetit cel puțin unul — și de cuvintele avântate, prin cari acest rege-profet preamărește frumusețea și armonia din univers. Astfel de cuvinte sublime nu poate rostì altul, decât numai acela care e pătruns în toate fibrele inimii sale de armonia ș ide ordinea ce stăpânește în lume. Tot armonia și desăvârșita regularitate este acel fapt, care silește spiritul omenesc să-și plece umil genunchii înaintea lui Dumnezeu, fie astronomul ce-și îndreaptă în trudite nopți de calculări telescopul, acolo unde căile, depărtările, dar chiar și celeritatea de mișcare a corpurilor cerești, se poate calculà numai cu ajutorul anilor de lumină, sau fie naturalistul ce ascultă în seri de-o pace sfântă, cu lumină, cum priveghitorile picură fărimi de argint în potirile albe ale crinilor, sau fie botanicul a cărui minte ageră face să se oprească pe loc, o cădelniță de miresme și de parfumuri nocturne. Ordine, frumusețe

și legi, într'un admirabil prisos și gingășie, ochiul scrutător al omului de știință află pretutindeni, când pătrunde înfrățit cu microscopul, poezia tainică din lumea celor mici, sau privește în alcătuirile intime și în structura subtilă a unei plante, a unei flori, a unui organ omenesc sau animalic. Cu cât științele naturale, divizate în disciplinele lor speciale, cercetează mai intensiv puterea creatoare a legilor ce stăpânesc natura, fie din universul înstelat, sau fie din admirabilul fel de zidire al corpului omenesc, sau din felul cum e învestmântat un spic de grâu, cu atâta facultate de cunoaștere a spiritului omenesc, se avântă mai sigură către convingerea nestrămutată, că în natură nu se manifestează numai legi oarbe și ordin de ghiață, ci că aceste legi servesc unui plan bine determinat, unui scop sigur și unei ținte finale; în natură există o desăvârșită teleologie. Nomologia și teleologia sunt două columne viguroase de granit, pe cari se sprijinește cupola grandioasă a universului!

Vom aduce din miile de exemple numai câteva, mai caracteristice, cari să ne servească spre dovadă. In Franța de sud, la *Lanquedoc*, se află o plantă de apă, lipsită de podoabă, neavând nici chiar acel farmec al unei eterne și albastre visări, pe care îl posed rozele noastre de apă. Ea se chiamă în limba franceză *Valisnera*. Aproape întreaga ei vieață și-o petrece într'o stare de somn, deșteptându-se la un grad mai intensiv de vieață abià numai atunci, când i-se apropie ziua de nuntă. Cu ocazia aceasta, interesanta plantă amintită, desface de pe cotor o spirală și în așteptarea fecundării, își deschide molatic pe oglinda apei clare, potirul și petalele. Fiind cotorul floarei de gen masculin prea scurt, nu poate ajunge până la suprafață. Acum vom puteà constatà limpede ordinea și tinderea spre un scop în natură, anume în următorul fenomen: potirul floarei de gen bărbătesc îmbrățișează cu multă gingășie o bășicuță strălucitoare de apă, plină cu aer, iar aceasta formându-se, dimpreună cu mărgăritarele de apă, ies la suprafață și florile de sex masculin. Astfel se îndeplinește împreunarea, iar floarea femee, își închide apoi din nou potirul, își adună spirala și se retrage în adâncurile apei întunecoase, ca acolo să desvoalte mai departe rodul unei sărutări de iubire și de mireasă. Să aduc însă un alt exemplu: Șoarecii de câmp rod dela semințe germenii pentruca să nu încolțească peste iarnă.

Dar sunt exemple nenumărate și instructive, cari vorbesc de sine fără de nici un comentar. Când se crisalidează *capricornul*, un fel de insectă, larva de sex masculin își prepară un ascunziș ce e de douăori mai mare decât lungimea corpului, spre a fi de ajuns pentru coarnele ce au să-i crească mai târziu. Corpurile toate au facultatea, că la trecerea din stadiul de lichid în cel compact, se contrag. Impotriva acestei legi generale face excepțiune singură numai apa. Ea, dupăce a ajuns desimea cea mai mare la 4° C., se extinde. Aici n'avem de-a face cu o întâmplare oarbă, deoarece presupunând contrarul, că nu s'ar extinde și fiind gheața mai grea decât apa ar cădeà la fund, înghețând toate râurile, oare miile de vietăți ce viețuesc în ele n'ar fi lăsate pradă peirii? — Un gândac oarecare, pentru depunerea de ouă și creșterea larvelor, își taie din frunze o astfel de pâlnie, încât la rezolvarea construcției ei artistice, și-au spart capul înzadar foarte mulți matematici. Dar noi cunoaștem cu toții așa de bine cum lucrează în comun lumea organică cu cea anorganică, spre scopul nutririi, respirării și al desvoltării. Noi trebue să socotim de un rezultat prea frumos al științii, aceia ce ne spune profesorul dela universitatea din *Kiel*, *I. Reinke:* «este nu numai corect ci chiar științific a susțineà, că plămânii servesc respirării și aripile fluturelui la sbor. Asemenea vedem foarte aproape înaintea ochilor scopul frunzelor, al rădăcinilor și al florilor unei plante Cine ar putea negà oare, că teleologia acestor organe ale animalelor și plantelor, e mai puțin evidentă decât singuraticile părți ale unui orologiu de buzunar?»

Ce poziție ia însă știința naturală, față de teleologia din univers și cum cearcă s'o explice? Aceasta e a doua întrebare, la care vom răspunde mai jos. Cei mai radicali contrari ai ei, prin argumente foarte slabe și provocându-se mai cu seamă la așanumitele disteleologii, voesc să nege teleologia. Ei susțin că o cauză rațională primordială a universului, n'ar fi putut creà și organe fără de valoare, ba chiar stricăcioase, provocându-se la o anumită glandulă *(Schilddrüse)*, ce susțin ei că ar dà naștere în organism la boale, că ar formà gușa și ar împiedecà respirațiunea. Dar cercetările și experimentele mai recente au dovedit, că glandula amintită are o deosebită importanță și funcțiune în fiziologia schimbării materiilor, iar oameni cari prin o oarecare

operație au pierdut glandula s'au simțit obosiți, amorțiți, tâmpinduli-se treptat inteligența și apropiindu-se foarte repede de moarte. Noi tocmai nu cunoaștem scopul fiecărui organ în special. E adevărat că foamea, mizeria, meladia și moartea cu durerile lor, produc în vieața lumii, în acest imn dealtfel sinfonic și grandios, și multe disonanțe stridente, cari însă nu pot fi întrebuințate ca un argument împotriva măreței inteligențe ce conduce teleologia cosmică. Oare primul aparat de sburat al unui aviator, fie ori și cine, n'a fost opera măiastră a unui spirit conștiu de-o țintă? Nu stăpâneà în întreaga construcție și plan o idee armonică, ce aveà un scop, chiar și dacă mici amănunte și defecte conturbau sborul sumeț de pasăre în cele mai elegante cercuri? Nu se întărește oare tocmai cu atât mai mult regula prin neînsemnate excepții? Ne vom ocupà însă cu obiecțiunile ce ni se fac împotriva teleologiei din univers mai pe larg în alt articol.

Cei mai distinși reprezentanți ai științelor naturale, nu trec peste teleologia din univers, ci rămân în fața ei ca înaintea unei enigme, a unui sfinx, pe care noi însă l-am descoperit demult, alergând în fața creatorului! Ei admit ce-i drept, că ochiul este un organ artistic al vederii și polenul de pe flori își are asemenea scopul său. Dar un lucru mulți dintre ei nu vreau să-l admită și anume, că toate întocmirile ce năzuesc cătră un scop, își trag izvorul din făptuirea conștientă a unei ființe inteligente. Ei zic, că pe aceste ținte și intenții conștii nu le-a gândit, nu le-a voit și nu le-a creat o ființă, ci provin din întâmplare, iar noi oamenii simplu numai conform analogiei acțiunilor noastre, am atribuit și naturii și am împodobit-o cu scopuri conștiente.

Care este prin urmare originea teleologiei? Răspunsul cel mai ieftin, ce se respinge însă de orice cercetător mai serios, este așa zisa *întâmplare oarbă.* Dar întâmplarea oare poate cunoaște regularitate, ordine, lege și o înșiruire armonică de fapte, precum ne-o arată natura? Aceluia, care vrea să explice prin simpla întâmplare toate legile și teleologia din natură, i-se potrivește cu tot dreptul ironia amară a unui *Voltaire*, care îi prescrie lui ca și altora următorul recept: ia un sac plin cu prav, amice, și deșeartă-l într'un butoi, apoi apucă-te și amestecă-l, dar ști colea strașnic, și vei vedeà la urmă ce tablou frumos va răsărì fără veste dintre cercurile butoiului!

Prin lupta pentru existență, prin variabilitate, prin moștenirea calităților și prin selecțiune, a cercat darvinismul să explice teleologia din natură, abandonând astfel pe un creator foarte inteligent și isteț. Dar variabilitatea, moștenirea calităților și toate celelalte hipoteze, pot aveà loc abià dupăce s'au aflat în ființă organele respective, ducătoare la un scop; prin ele nicidecum nu se poate explicà modul ivirii lor. Așa va rămâneà pururea chiar darvinismul însuș un martor clasic, ce afirmă împotriva lui că în natură se află încorporată o reală tindere cătră un scop conștient.

Cine a creat așadară admirabila ordine din natură? Poate că materia? Ea însă e, precum știm cu toții, de ghiață și moartă! Poate că legile mecanice? Tocmai aceasta e întrebarea! Legile pretind un autor, un legiuitor, care le-a aflat și le-a pus în întrebuințare. Explicarea mecanistică a universului, ne face ce-i drept toată problema mai intuitivă, fără de-a o explicà însă, nici chiar într'o măsură cât se poate de mică.

Cea mai recentă explicare a teleologiei organismelor și organelor, abzicându-se de teoria mecanistică și a atomelor și pe care o reprezintă în timpul prezent *Ostwald*, e așa numita *teoria energetică.* Energia este capabilă de a prestà o muncă, adecă electricitate, căldură, magnetism, afinitate chemică și lucru mecanic. De sigur că fiecare energie poate fi tălmăcită ca putere, dar nu toată puterea ca energie. *Energia de sine și pentru sine acționează orbește și fără de scop.* Aceiaș energie a vaporilor care crapă aici un cazan, mână în altă parte admirabil un tren accelerat, sau face să se miște mecanismul complicat al unei fabrici; aceeaș energie dintr'un arc spiral poate face un orologiu de părete să funcționeze regulat o săptămână, sau aplicată la un gramofon, ne dă ocazie să ascultăm cele mai suave arii cântate de *Carusso*, sau să ne însuflețim la un marș răsboinic. Prin urmare energia (așa cum o aflăm) n'a putut nicicând de sine singură produce vieața, aceasta minune a minunilor, atât în regnul plantelor cât și al animalelor. Acolo unde energia săvârșește lucrări regulate, ascultă totdeauna de o putere dominantă, de o inteligență, fie că se află depusă în construcția unui orologiu, sau fie că stăpânește într'o fabrică, sau într'un automat oarecare. Oriunde energia lucrează teleologic, împlinește totdeauna ca un servitor

şi ca un sclav, voinţa unei puteri dominante şi diriguitoare, iar această putere posede necondiţionat inteligenţă.

Am ajuns în fine la rezultatul la care ne conduce experienţa empirică şi unde chiar ştiinţele naturale ne spun că: în univers există teleologie, iar teleologia nu se poate explicà şi argumentà empiric, acolo unde se află active numai forţe mecanice.

La întrebarea că de unde îşi are originea teleologia şi dacă este ea imanentă sau transcedentă, ştiinţa naturală nu ne dă nici un răspuns. Toate le priveşte ca pe un fapt ce există, fără de-a ne puteà însă şi nouă imputà ceva din punctul ei de vedere, când susţinem, dimpreună cu biserica noastră ortodoxă, că teleologia din natură îşi are cauza ei inteligentă în Dumnezeu, sau când preamărim înţelepciunea lui dimpreună cu profetul, care spune: «toate cu înţelepciunea le-ai făcut, Dumnezeule». Astfel cu ajutorul ştiinţei naturale, am ajuns iar a cunoaşte sus pe câmpul argintiu de flori al nopţii, de flori imenze şi jos în adâncul întunecos al mării, sub al cărei piept uriaş se adăpostesc toate minunatele creaturi multicolore, mâna lui Dumnezeu, care le nutreşte şi le susţine pe toate, am ajuns din nou la acea credinţă simplă dar curată, de care ne însufleţeam aşa de multeori în copilăria noastră, când înţelegeam aşa de bine farmecul mergerii la biserică în haine de dumineci şi cu colăcelul în buzunar. Câte drumuri am alergat de atunci şi câte suferinţe, câte învingeri şi câte desiluzii ne-au întâmpinat în anii de muncă şi poate numai de petreceri. Dar acum să revenim la vetrele adevărului şi nu e greu s'o facem, când chiar ştiinţa în care obicinuiam să ne încredem, e pe partea noastră cu toată tăria şi ne aproabă rezultatele noastre. Să-l recunoaştem şi să-l iubim pe acel autor al provedinţii, despre a cărui purtare de grije un adânc cugetător al creştinismului clasic, a spus aşa de frumos: «noi suntem datori a crede, că există provedinţa, care conţine şi împreună toate în lume, deoarece acele fiinţe, cari au necesitate de un creator, au lipsă totdeodată şi de un provăzător; căci altfel dacă lumea s'ar purtà de soarte, dupăcum corabia e purtată de vijelie, atunci ar trebuì ca din cauza mişcării celei desordinate a materiei, să se strice într'un moment dat, să se disoalve şi să se reîntoarcă în diformitatea şi haosul de odinioară» (*Grigorie dela Nazians:* Cuv. despre iubirea faţă de cei săraci). *Dr. I. Broşu.*

EVENIMENTE ACTUALE DIN BISERICA CATOLICĂ.

Articolul Principelui Max de Saxonia.

Din timpul lui Fotie, Apusenii au început să privească mir-ungerea orientală administrată de simpli preoţi ca invalidă. Astăzi se presupune că preoţii uniţi de rit oriental au o autorizaţiune din partea Sfîntului Scaun a confirmà şi că din cauza asta confimarea lor e valabilă. Dar şi acesta e un fel de a vedeà care niciodată n'ar fi putut fi primit dacă s'ar fi ştiut istoria. Luarea mir-ungerii din mînile preoţilor şi păstrarea ei numai pentru episcop e un obicei latin care datează din timpurile de mai tîrziu. La început toată creştinătatea împreunà mir-ungerea cu botezul, aşa cum se face şi astăzi 'n tot Răsăritul. Ministrul botezului săvîrşeà, deci, mir-ungerea fără ca cineva să întrebe dacă el e episcop ori preot. Mai tîrziu, cînd botezul copiilor mici a ajuns regulă, obiceiul latin din Apus a despărţit unul de altul cele două rituri, rezervînd mir-ungerea pentru o vrîstă mai înaintată. Atunci a fost timpul cînd s'au împărţit cele două rituri între cei doi miniştri care în vechime administraseră botezul cînd unul cînd altul. S'a dat botezul preoţilor, iar mir-ungerea a rămas pentru episcopi. Văzînd aceste împrejurări, cum ne putem îndoì de valoarea mir-ungerii administrate de preoţi?

Trebue deci, să serveşti adevărul prin adevăr, prin cercetarea serioasă a lucrurilor şi să nu faci o apologetică superficială şi nesinceră care ascunde greutăţile şi 'nfăţişează împrejurările sub altă lumină. A voì să scapi de acest adevăr, e totdeauna o politică cu vederi scurte şi care va aveà urmări nenorocite. Ascunzîndu-ţi greutăţile, te înşeli pe tine însuţi. Credinţa nu e atunci temeinică şi bine întărită. Eşti cu atât mai consternat şi turburat cînd într'o zi întîlneşti adevărul pe care nu erai pregătit să-l primeşti. De asemenea, nu cîştigi pe acel pe care doreai să-l cîştigi în felul acesta, sau, dacă îl cîştigi, e numai într'un chip puţin temeinic. El va aveà cu atît mai puţină încredere în cauza noastră, cu cît ea îi va fi înfăţişată ca sprijinindu-se pe argumente puţin trainice sau false. Sau dacă asemenea argumente îl cîştigă pentru o clipă, el va vedeà mai tîrziu că fondul lipseşte, şi urmările vor fi cu atît mai supărătoare.

Dar noi trebuie, de sigur, să cerem dela Orientali aceiaşi dragoste de adevăr, aceiaşi sinceritate în ceia ce priveşte dogmele. Nici ei nu tebuie să refuze de a cunoaşte adevărul învăţăturilor din simplă încăpăţinare şi să închidă ochii în faţa argumentelor bune şi temeinice. Dacă noi trebuie să recunoaştem, de exemplu, că în Orient epiclesa e legitimă, orientalul care va studià patrologia latină va trebuì din partea lui să recunoască că doctrina latină privitoare la consacrare e foarte veche, că nu e deci nici un motiv de a ne îndoì de validitatea unei consacrări care se face fără epiclesă.

*
* *

In sfîrşit, aceiaşi dragoste de adevăr ne va face să căutăm a cunoaşte împrejurările, vederile, caracterul celeilalte părţi cu care voim să tratăm,

Dar tocmai aici se găsește, iarăși, una din cele mai mari greutăți. Apusul nu cunoaște Răsăritul și Răsăritul nu cunoaște Apusul. Din cauza asta o apropiere între amîndouă părțile e atît de grea. Dacă studiezi istoria, vezi că apusul voià totdeauna să influențeze Răsăritul, fără a-l cunoaște; sufletul lui îi erà străin. El nu știà niciodată ce iubeà Răsăritul, de ce se temeà și de ce fugeà. Asta se vede mai cu seamă în scrisorile papilor din diferite timpuri. De sigur, ele au fost dictate deseori de o intențiune excelentă, dar Roma nu cunoșteà niciodată Răsăritul și, din nenorocire, deseori îi spuneà lucrurile cele mai supărătoare. Dar dacă, pe de o parte, se doreà regularea afacerilor Răsăritului și, pe de altă parte, nu se cunoșteà starea de lucruri care domneà acolo, trebuià să se creeze cu timpul o situațiune de nesuferit, și despărțirea trebuià să urmeze, mai curînd ori mai tîrziu. Și pînă în zilele noastre noi nu voim să recunoaștem plîngerile legitime și dorințele Răsăritenilor.

Ei se plîng că noi nu ținem nici o socoteală de ele, și cred că noi nu voim să știm greutățile și supărările pe care le au împotriva noastră. Noi nu eșim din casa noastră, nu citim decît cărțile noastre, nu privim chestiunile decît din partea noastră, și atunci arătăm o mirare care pare naivă Răsăritenilor: pentru ce acești oameni încăpățînați nu voiesc unirea pe care Roma le-o propune, cînd aceasta le face atîtea complimente și le arată atîta amabilitate?

Această dragoste de adevăr ne va împedecà să întrebuințăm o mulțime de mici viclenii de mijloace puțin sincere, pentru a atrage pe aproapele în laturile noastre. Numai adevărul fără rezervă, sinceritatea absolută ne va mîntuì, pe noi și pe alții. Sinceritatea să inspire fiecăreia din cele două părți căința și mărturisirea greșalelor și nedreptăților. Adevărul, chiar dacă nu e plăcut, nu trebue să îndepărteze, ci, dimpotrivă, să unească.

*
* *

Afară de adevăr mai e o a doua armă, întemeiată pe ea: caritatea, dragostea. Prin el singur adevărul e, de sigur, o putere. După cartea intitulată „Preotul“, care în Septuaginta e chiar socotită între cărțile canonice, Zorobabel probează regelui Darie că adevărul e tot ce e mai puternic pe lume. El e, de sigur, o legătură. Și totuși, pentru a creà o prietenie și o apropiere, dragostea e necesară. Poți fi înțeles asupra adevărului și totuși să nu te înțelegi în vieață. Lipsurile față de dragoste duc ușor la lipsurile către adevăr. Mai cu seamă lipsa de dragoste e aceea care a despărțit Răsăritul de Apus în timp de veacuri. De amîndouă părțile erà o mare ură și aversiune națională care în mare parte există și astăzi. E aproape o parte integrantă din tradițiunea strămoșească a multor dintre Răsăriteni de a aveà ură față de Latini. Și, de asemenea, e o parte integrantă din tradițiunea tuturor popoarelor din Apus, pe care chiar și protestanții au păstrat-o în mare parte, de a disprețuì pe Răsăriteni, de a fugi de ei, de a-i urî.

Va trebuì, deci, să începem prin respectul reciproc, prin arătarea de interes a unora către alții, pentru a ajunge să ne iubim. Soarta Răsăritului

a fost mai nenorocită. Plăgi fără număr l-au lovit. A fost lăsat pe jumătate mort lîngă drum ca omul căzut între tâlhari. Şi noi sîntem răspunzători de aceste plăgi, pentrucă am lăsat Răsăritul în mînile duşmanilor lui. Nu se mai găseşte Samarinean care să aibă milă de bietul nenorocit, ci mulţi preoţi şi leviţi care trec fără a se sinchisi de gemetele şi suferinţele lui. Gînditu-ne-am noi oare la soarta acestor popoare, la catastrofa istoriei lor? Nici o plîngere a lui Ieremia n'ar ajunge pentru a o plînge. Iată, deci, de ce plîng Răsăritenii. Nu li se arată interes decît din punctul de vedere religios: se voieşte supunerea către Roma, şi asta e totul. Dacă nu ajungem la acest scop, plecăm dela ei. Dar nu li se arată simpatie naţională. Interesele lor nu sînt ale noastre. Apusul a făcut în vechime cele mai mari opintiri pentru a răsturnà puterea musulmanilor. Mai tîrziu, chiar după căderea Constantinopolului, el a desfăşurat uneori zel împotriva Turcilor, dar niciodată din interes către creştinii răsăriteni, stăpînii legitimi ai locurilor acelora, ci, dimpotrivă, totdeauna pentru a-i supune şi a înfiinţà principate latine în mijlocul Răsăritului.

Atîta s'au deprins Răsăritenii să fie despreţuiţi de Apuseni, că adeseori se întîlnesc Greci care sînt recunoscători şi atinşi de cel mai mic semn de simpatie, cînd aud odată măcar alte accente decît acele pe care s'au deprins să le audă. Trebue dragoste cu desinteresare, dragoste fără gînduri ascunse. Şi această dragoste va trebuì mai cu seamă să se arăte între clerici şi clerici. Nu vreau să intru prea în amănunte. Nu se poate trage dinainte o regulă, în ce chip va trebui să se arăte dragostea. Ea e ingenioasă şi-şi găseşte drumul, dacă e sinceră.

*
* *

Iată deci cele două arme de care voiam să vorbesc. Nimenea nu-mi va puteà contestà valoarea lor. Nu există altele mai frumoase ori mai tari. Adevărul în dragoste şi dragostea în adevăr, iată ceia ce triumfă peste toate piedecile. Compunînd acest articol, citesc în breviarul meu frumoasele cuvinte ale Sfîntului Bernard care dezvoltă aproape aceiaşi ideie. El comentează pasagiul din Evanghelie care zice că ochiul este lumina trupului, şi că, dacă ochiul e curat, tot trupul e umplut de lumină (Luca II, 34). „Curăţia ochiului inimii, spune el, se sprijină pe două lucruri, pe dragoste în intenţiuni şi pe adevăr în alegerea mijloacelor. Dacă iubeşti cele bune şi nu alegi cele adevărate, ai zelul lui Dumnezeu, e adevărat, dar nu după raţiune“ (Rom. X, 2). Şi nu ştiu cum, după judecata adevărului, adevărata curăţie ar puteà trăì împreună cu falsitatea. Cum îţi poate fi ochiul curat cînd nu ştii adevărul? Cum poţi concepe o curăţie adevărată care ignorează pe Dumnezeu, adevărul fundamental? căci zice el: Nu voi şti pe cel ce nu vrea să mă ştie (I Cor. XIV, 38), Deci, după cum ochiul curat e rezultatul a două lucrări bune, a dragostei de bine şi a cunoştinţei adevărului, tot aşa şi ochiul rău e rezultatul a două lucruri rele, a orbirii care te împedecă să vezi adevărul, şi a perversităţii care ne face să iubim nedreptatea“. (Tratat al Sf. Bernard asupra poruncii şi dispensei).

O prea scumpii mei fraţi din Răsărit şi Apus, eu vă doresc la toţi acest ochiu cu adevărat limpede şi curat compus din adevăr şi dragoste. Atunci toate vederile noaste vor fi în acelaş timp curate şi adevărate şi drepte; atunci lumina va cădeà pe corpul Bisericii şi al creştinătăţii. Ceia ce părea întunecos, va fi atunci acoperit de lumină. Dacă toată lumea ar posedà aceste două calităţi, şi ochiul curat care e rezultatul lor, chestiunea ar fi rezolvată pe totdeauna. E grea de rezolvat, dar din cauză că oamenii sînt lipsiţi de aceste calităţi. E uşoară de rezolvat şi chiar n'are nevoie de a fi tranşată din momentul ce aceste două calităţi există şi domnesc. Să rugăm, deci, pe marele Dumnezeu, care este în acelaş timp adevărul suprem şi culmea dragostei, să ne împărtăşească aceste calităţi, nouă, făpturilor sale, şi nu numai această chestiune, ci şi toate celelalte din această lume îşi vor găsi soluţiunea lor satisfăcătoare şi definitivă.

Discuţiunea iscată pe urma articolului Principelui Max.

Articolul Principelui Max a produs un mare răsunet. El s'a impus prin valoarea, convingerea adîncă de care e străbătut şi libertatea cu care e scris. La acestea trebue să adăugăm poziţiunea socială a autorului care, ca membru al unei familii domnitoare (familia regilor Saxoniei), atrăgeà şi mai mult atenţiunea asupra sa.

Acest articol şi dacă, cum s'a observat, nu aduce în discuţiune multe fapte nouă, aruncă însă o lumină, o interpretare, un fel de a vedeà care nu e de loc obişnuit în catolicism, dar care e o recunoaştere a dreptăţii ortodocşilor. Nici vorbă că dacă ar fi fost scris de o persoană cu o poziţiune socială mai puţin însemnată ca a Principelui Max, ea ar fi fost aspru pedepsită de Vatican.

Articolul acestui principe reduce cu mult pretenţiunile de stăpînire ale papatului, şi anume la proporţiunea în care aproape şi ortodocşii le-ar primì.

Dacă l-am considerà în şirul literaturii privitoare la unirea Bisericilor, acest articol ar trebuì să scape din vedere printre multele opere scrise mai înainte în această chestiune. Chiar şi locul în care apare el e tot o încercare în vederea unirii.

*

In Roma apare de vreo 15 ani o revistă cu titlul *Bessarione* care cultivă ideia unirii. Numele i s'a dat după acel cardinal, fost arhiepiscop de Nicea, care, în timpul sinodului de la Ferrara, s'a unit cu Roma.[1]

[1] Vezi Kurz: *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, ed. IX. Leipzig 1885, vol. I., part. I., pag. 321.

Operei urmărite de acest organ i s'a aliat acuma o inițiativă nouă, acea a călugărilor uniți din mînăstirea Grottaferrata de lîngă Roma. Aceștia sînt Greci care păstrează ritul ortodox, bine înțeles, cu știrbiri pe ici pe colo, precum lipsa antimisului de pe Sfînta Masă. Ei s'au hotărît să crească propaganda făcută de revista *Bessarione* și în acest scop s'au hotărît să scoată și ei o revistă.

*

Nu va fi fără interes pentru cititorul romîn să citez cîteva crîmpeie din primele cuvinte ale acestei reviste pentru ca să se vadă care e atitudinea lor către noi atunci cînd vorbim despre chestiunea unirii.

«Poziţiunea privilegiată pe care Domnul a acordat-o mînăstirii noastre (așa vorbesc călugării editori ai nouei reviste) ne dă dreptul și ne impune datoria de a muncì la începerea unei opere de apropiere și de unire în cîmpul religios, prin mijlocul studiului, a cercetării cinstite, a ostenelii intelectuale însuflețite de duhul dragostei creștine, cu scumpii noștri frați din Răsărit despărțiți de noi. A venit ceasul de a discutà grecește cu Grecii și în limba slavă cu Slavii, căutînd să ne apropiem de mentalitatea lor pentru a salvà adevărul și principiile fundamentale pe care aceasta e întemeiată» (pag. 4—5).

Mai departe ei spun că «au invitat din toată inima să colaboreze la ei persoane care aparțin Bisericii orientale, și declară că primesc la revistă scrierile tuturor orientalilor, fie laici, fie clerici, și promit să le publice în întregime, rezervîndu-și numai dreptul de a pune din partea lor cîte o notă, ori a da cîte un răspuns», menținînd totdeauna cuviința, dragostea, respectul, liniștea, imparțialitatea chiar și în chestiunile cele mai spinoase și delicate, oricare ar fi forma pe care autorul articolului ar fi adoptat-o față de ei.»[1]

*

Pentru această revistă a scris Principele Max al Saxoniei, și anume în cel dintîi număr al ei. Insă libertatea cu care și el și călugării voiau să se discute, n'au plăcut de loc la Vatican care îndată a intervenit.

Articolul principelui Max arătà prea verde greșelile papatului față de răsăriteni pentru ca cei de la Vatican să nu se alarmeze. Numele autorului, inima și lumina cu care el discutà asigurau o mare răspîndire acestui articol, și prin aceasta el deveneà peri-

[1] Citațiunile de mai sus sînt făcute după *La Civiltà Cattolica* din 7 Ianuariu 1911, pagina 65.

culos. Dacă ar fi fost cine știe ce tratare neînsemnată, totul puteà trece neobservat. Probă însă că avem a face cu o piesă literară teologică de valoare, este că nu numai revistele catolice s'au apucat să combată ideile principelui, ci însuşi Papa s'a simţit motivat să trimeată o enciclică către episcopii orientali care se află în unire cu Roma. Erà temere ca nu cumva ideile emise de principe să prindă, nu cumva să trezească şi pe acei dintre Răsăriteni care primiseră unirea cu Roma, nu cumva să producă convingerea, că, în chestiunea unirii, lucrurile stau altfel de cum le înfăţişează Roma.

Intr'adevăr, principele Max, pe lîngă faptele pe care le aduce, precum scrisorile papilor, înfăţişează unirea cu totul altfel de cum o vor Apusenii. După ei unirea nu poate fi decît o absorbire, o intrare a Bisericii ortodoxe în sînul celei catolice. Asta numesc ei revenire la unitatea Bisericii.

După Principele Max însă unirea trebuie să fie numai o concordanţă, o existenţă a Bisericilor una lîngă alta în deplină pace, înţelegere, armonie şi conlucrare. Tocmai aceasta e şi partea mai nouă şi interesantă a articolului principelui. Nu mai este vorba de subordonarea unei părţi, ci ambele să trăiască mai apropiate una de alta, în acelaş duh al frăţiei, mînate de acelaşi ideal. Ele vor urmărì împreună ţinta mîntuirii oamenilor prin Iisus Hristos.

O asemenea unire însă n'a fost şi nu va fi niciodată unirea pe care Roma o voieşte, şi dacă articolul Principelui Max are vreun rezultat practic, e acela că a făcut pe oficialitatea Vaticanului să arate ce înţelege ea prin unire şi cum vrea ea s'o vadă realizată. Ei bine, mărturisirea ei e tocmai ceia ce de atîtea ori am spus noi ortodocşii, că prin unire Biserica catolică nu urmăreşte decît supunerea şi aservirea noastră.

Principele Max a arătat că tot tratamentul de care Răsăritenii s'au bucurat din partea Apusenilor a fost tratament de violenţă şi apăsare. Şi lucrul acesta e atît de adevărat, că el se poate verificà chiar cu ceia ce fac catolicii pînă în ziua de azi în Răsăritul ortodox. Voiu cità în acest sens rezumatul unor conferenţe ţinute în Geneva de o baroneasă catolică care vine să denunţe în lumea civilizată ceia ce face Biserica catolică cu creştinii din Răsărit. Voiu cità acestea însă la urma capitolului. Voiu da acuma în traducere scrisoarea lui Piu X către episcopii orientali pentru a se vedeà cît de slab răspunde el la arătările categorice ale Principelui Max şi cum pe unele locuri nu răspunde chiar de loc.

I.

«Scrisoarea Prea Sfîntului Nostru Domn Piu, din pronia dumnezeească, Papă cu numele de al zecelea, către Arhiepiscopii Delegaţi apostolici care locuiesc în Constantinopol, Grecia, Egipt, Mesopotamia, Persia, Siria şi în Indiile orientale, prin care se osîndeşte o publicaţiune relativă la chestiunea întoarcerii Bisericii la unitatea catolică.

Venerabili Fraţi,
Salutare şi binecuvîntare Apostolică,

„De cînd, de la sfîrşitul secolului IX, popoarele orientale au început să se desfacă de unitatea Bisericii catolice, greu se poate spune cît s'au munceit unii oameni sfinţi pentru a chemà iarăşi pe fraţii despărţiţi la sînul ei. Dar mai cu seamă Supremii Pontifici, predecesorii Noştri, n'au lăsat nimic necercat, în exerciţiul oficiului lor de apărare a credinţei şi a unităţii Bisericii, fie cu îndemnuri părinteşti, fie cu misiuni publice, fie cu Sinoade solemne, pentru a înlăturà o neînţelegere atît de nenorocită care a adus multă întristare Apusului şi mare pagubă Răsăritului.

„Mărturii de atîta grijă, pentru a nu amintì decît pe unii, sînt Grigorie IX, Inocenţiu IV, Clement IV, Grigorie X, Eugeniu IV, Grigorie XIII şi Benedict XIV. Dar toţi ştiu cu cîtă rîvnă în timpul din urmă predecesorul nostru de fericită memorie, Leon XIII, a invitat pe popoarele din Răsărit să se întoarcă la unirea cu Biserica Romană: „Noi de sigur ne amintim cu bucurie, a scris el, străvechea mărire a Orientului şi renumele Bărbaţilor lui plini de merite în toate privinţele. De acolo, într'adevăr, îşi trage începutul ei mîntuirea neamului omenesc, de acolo a izvorît acel rîu bogat de toate binefacerile pe care împreună le-am primit dela Sfînta Evanghelie. Privind toate aceste lucruri, Noi nu dorim nimic mai mult decît să contribuim ca în tot Răsăritul să trăiască din nou virtutea şi măreţia strămoşilor. Şi aceasta cu atît mai mult, cu cît mersul evenimentelor care se desfăşură acolo e de natură a da speranţa că popoarele orientale, de atîta timp despărţite dela sînul Bisericii Romane, pot, în sfărşit, cu ajutorul lui Dumnezeu să se întoarcă la bunele raporturi cu ea".

Voi ştiţi, Venerabili Fraţi, că nu mai mică e şi dorinţa Noastră ca îndată să strălucească iarăşi ziua cea prezisă de atîţia oameni cu multe urări din inimă, în care să cadă în sfîrşit zidul care de prea mult timp desparte cele două popoare, şi în unirea cărora într'o singură îmbrăţişare de credinţă şi dragoste, să înflorească în sfîrşit pacea invocată şi să se facă o singură turmă şi un singur păstor.

Totuşi, în timp ce acestea erau sentimentele sufletului Nostru, am avut de curînd pricină de multă durere de la o scriere publicată în revista *Roma l'Oriente* şi intitulată: *Pensées sur la question de l'union des Eglises.* Intr'adevăr, ea e plină de atît de mari şi grave erori, nu numai teologice, ci şi istorice, că greu se pot îngrămădì în mai mare număr în cîteva pagine.

Intr'însa într'adevăr, se cuprinde afirmarea, pe cît de nedreaptă pe atît de falsă, că dogma purcederii Duhului Sfînt de la Fiul nu se poate proba prin cuvintele Evangheliei sau prin credința Părinților vechi. Cu aceiași imprudență se pune la îndoială că sfinții bărbați din secolele cele dintâi ar fi cunoscut dogma despre Purgatoriu și despre Imaculata Concepțiune a Fecioarei Maria. Cînd se vorbește, apoi, despre constituțiunea Bisericii, se reînoiește greșala, deja osîndită de predecesorul Nostru Inocențiu X. care socotește pe Sf. Paul frate de demnitate egală cu Sf. Petru. Se respinge pe urmă nu cu mai mică falsitate părerea că Biserica catolică ar fi fost chiar din primele secole stăpînirea unuia singur, sau monarhie, și că Primatul Bisericii Romane s'ar sprijinì pe vreun argument temeinic. Mai mult încă, în acea scriere nu scapă de o tratare greșită nici Sfinta Taină a Euharistiei, căci se afirmă lămurit că se poate îmbrățișà ideia că la Greci cuvintele de consacrare nu au efect decît după ce s'a pronunțat rugăciunea care se chiamă *epiclesă*, în timp ce e cunoscut că aceiași Biserică nu are puterea de a aduce nici o inovațiune cu privire la substanța Tainelor. Și tot atît de falsă e și ideia că ar fi validă Mir-ungerea administrată de un preot.

In sfîrșit, din acest mănunchi de erori de care e plină acea scriere, veți înțelege, Venerabili Frați, ce mare pagubă s'a adus tuturor care au citit-o, și cum noi înșine a trebuit să rămînem foarte uimiți că învățătura catolică a fost stropșită așa de pe față, și că multe amănunte istorice privitoare la shizma orientală au fost expuse cu o îndrăzneală care în diferite chipuri depărtează de la adevăr. Mai întâi, în chip greșit sînt declarați vinovați Prea Sfinții Pontifici Nicolae I și Leon IX, ca și cum discuțiunea cu Orientalii ar fi fost provocată în mare parte de mîndria și ambițiunea celui dintâi și de asprele mustrări ale celui de al doilea; ca și cum vigoarea apostolică a unuia în apărarea celor mai sfinte drepturi ar fi fost efectul mîndriei, iar zelul celuilalt în privegherea celor răi s'ar puteà numì cruzime. Și, afară de asta, drepturile istoriei sînt batjocorite cînd acele sfinte expedițiuni care se chemau Cruciate, sînt numite tâlhării, și cînd, ceia ce e mai grav, Pontificii Romai sînt acuzați ca și cum silința lor de a chemà pe Orientali la unirea cu Biserica Romei ar trebuì să se atribuie dorinței de stăpînire, și nu zelului apostolic de a paște turma Domnului.

Nu mai mică uimire Ne-a produs afirmarea din acea scriere că la Florența Grecii au fost constrînși de Latini să iscălească unirea și că cu argumente mincinoase, au fost aduși să primească dogma despre purcederea Duhului Sfînt și dela Fiul. Ba încă uitînd istoria, afirmațiunea merge pînă la a se îndoi dacă Conciliile generale ținute după shizma Grecilor, adică dela al VIII-lea pînă la cel Vatican trebuiesc socotite într'adevăr drept ecumenice. Așa că se propune o searbădă noțiune de unitate, în care pe viitor ambele Biserici trebue să recunoască de legitim numai ceia ce a fost patrimoniu comun înainte de despărțire, trecînd sub tăcere tot restul, ca adaus de prisos și încă poate și de origină necurată.

Am socotit de trebuinţă, Venerabili Fraţi, să vă arătăm toate astea nu numai pentru ca să ştiţi că noi osîndim amintitele păreri şi idei false, îndrăzneţe şi străine de credinţa catolică, ci şi pentru ca, în ceia ce puteţi, să vă siliţi a îndepărtà de la popoarele încredinţate grijei voaste o molipsire atît de periculoasă, îndemnînd pe toţi să stăruiască în învăţămintele tradiţionale, niciodată plecîndu-se la vreunul care ar învăţà altfel, fie chiar un înger din cer. In acelaş timp vă rog cu căldură să vă siliţi a-i convinge că nu avem nimic mai scump şi că toţi oamenii de bună credinţă trebuie să-şi desfăşure neobosiţi toate puterile lor, pentruca îndată să putem ajunge la unitatea după care suspinăm şi pentru ca oile pe care discordia le ţine risipite să se adune într'o singură profesiune de credinţă catolică şi sub un singur Păstor Suprem. Lucrul acesta se va petrece mai uşor dacă rugăciuni ferbinţi se vor ridicà către Duhul Sfînt cel Mîngăitor, care nu e Dumnezeul discordiei, ci al păcii. Şi aşa se va împlinì cuvîntul lui Hristos rostit gemînd mai nainte de a înfruntà durerile cele din urmă: „Să fie toţi una, după cum tu, Părinte eşti întru mine şi eu întru tine; şi aceştia să fie una întru noi!"

Şi, în sfîrşit, toţi să se încredinţeze că deşartă va fi orice osteneală îndreptată spre acest scop, dacă mai nainte de orice nu păstrăm integritatea credinţei catolice, aşa cum e aşezată şi consfinţită ca în Sfînta Scriptură, în Tradiţiunea Părinţilor, în consensul Bisericii, în Conciliile generale şi în decretele Pontificilor Supremi. Să se puie pe lucru, deci, toţi cei care urmăresc cauza unităţii, să se puie pe lucru, îmbrăcaţi cu armătura credinţei ţinînd ancora speranţei, aprinşi de focul dragostei, pentru a-şi desfăşurà cu tărie puterile în această dumnezeească întreprindere. Şi Dumnezeu, autorul şi iubitorul păcii, în a cărui putere stau puse toate lucrurile şi tot timpul, va grăbì ziua în care popoarele din Orient se vor întoarce săltînd la unitatea catolică, şi, unite la acest Scaun Apostolic, risipind orice eroare, să intre în locul mînturii veşnice

Voi vă veţi silì, Venerabili Fraţi, să răspîndiţi această scrisoare a noastră, traducîndu-o cu sîrguinţă în limba proprie a fiecăreia din naţiunile voastre. Avem plăcerea, apoi, de a vă asigurà că autorul scrierii lucrate fără socoteală, dar cu bună credinţă, a aderat din toată inima, în faţa noastră, la învăţăturile exprimate în această scrisoare şi că pînă la capătul vieţii lui e dispus şi el să înveţe să respingă şi să osîndească tot ceia ce Scaunul Apostolic învaţă, respinge şi osîndeşte. In sfîrşit ca dovadă a darurilor dumnezeeşti şi ca mărturie a bunăvoinţei noastre, cu cea mai mare dragoste vă împărtăşim în Domnul Apostolică Binecuvîntare.

Dată în Roma lîngă Sf. Petru la 26 Decembre din 1910, al optulea al Pontificatului Nostru.

PIU PAPA X.

Arhim. *I. Scriban.*

(Va urma).

DOCUMENTE DESPRE ATITUDINEA UNOR BĂRBAŢI TRECUŢI LA BISERICA ORTODOXĂ.

„Petiţiunea Dr. I. I. Overbeck către Prea Sfântul Sinod Conducător al Bisericii din Rusia".

«Subscrişii roagă preasfântul Sinod să primească cu bunăvoinţă petiţiunea următoare, ce i-o adresează cu umilinţă.

«Noi suntem adânc convinşi, că Biserica catolică orientală a păstrat credinţa în curăţenia ei, tot aşa şi constituţiunea legitimă a Bisericii, câtă vreme ramura apuseană a Bisericii, prin inovaţiunile sale doctrinale şi prin abuzurile sale anticanonice a căzut în erezie şi schismă. Noi suntem astfel obligaţi să cerem intrarea în comuniune cu Biserica orientală, care a păstrat nepătată, dintru'nceput credinţa catolică.

«Noi primim şi mărturisim toate dogmele propoveduite de către cele şepte sinoade ecumenice, toate canoanele sfinte, pe cari le-au dat ele, aşa cum au fost ele primite de Biserica orientală; noi respingem nu numai doctrina supremaţiei papale, ci şi toate schimbările, pe cari le-au făcut papii în credinţa soborniceească şi în constituţiunea Bisericii, şi cari sunt contrare perpetuităţii şi continuităţii ortodoxiei catolice.

«Cu toatecă Biserica occidentală actuală nu este adevărata Biserică sobornicească, cu toate că ea-i desfigurată prin inovaţiuni păgubitoare şi prin abuzuri detestabile, totuşi a fost un timp, când Răsăritul şi Apusul, ortodoxe unul şi celălalt (amândouă), în ce priveşte credinţa şi constituţiunea bisericească, constituiau marea Biserică sobornicească şi să recunoştiau ca două ramuri din arborele vieţii.

«Fiecare Biserică profesà una şi aceiaşi credinţă şi una şi aceiaşi constituţiune a bisericii. In aceasta erà legătura divină a unităţii lor. In acelaş timp, fiecare din cele două Biserici veghià cu multă grijă asupra obiceiurilor sale particulare ca asupra unor tradiţiuni prea vechi, cari le veneau dela apostoli, întemeietorii lor. Noi aflăm o dovadă despre aceasta păzire deşteaptă în chestiunea despre Paşti, care a turburat multă vreme Biserica, dar n'a sfărâmat legătura unităţii.

«Unitatea nefiind una cu uniformitatea, noi rugăm sfânta Biserică orientală să ne admită în comuniunea ei, dară fără să ne ceară să primim ritul oriental; ci mai curând să ne sprijinească a restabilì biserica ortodoxă occidentală, dându-ne preoţi cari să celebreze liturgia apuseană şi să administreze tainele după ritul occidental. In caz că prea-sfântul Sinod admite petiţiunea noastră, noi ne vom grăbì a supune examinării şi aprobării sale venerabila noastră liturgie occidentală şi celelalte formule bisericeşti.

«Noi suntem occidentali şi avem să rămânem occidentali; ce este mai mult, Pronia este aceia, care a aşezat conformitatea între spiritul occidental şi această Biserică a Apusului, pe care prea sfântul Sinod este

chemat a o restaură prin ajutorul său şi prin cooperarea sa frăţească; n'ar fi deci ducător la scop a o transplantă pe un pământ străin. Noi aparţinem la Biserica unor sfinţi ca: Ciprian, Ambrozie, Augustin, Ieronim, Leon, Grigorie Marele; noi ne fălim cu aceşti părinţi şi le suntem credincioşi, dupăcum sora noastră din Răsărit se mândreşte cu sfântul Atanasie, cei doi Cyrili, cu sfinţii Vasilie şi Gură de aur, cu cei doi Grigorii etc. şi le este credincioasă. Noi recunoaştem superioritatea liturgiilor şi a celorlalte formule ecclesiastice ale Răsăritului, ca şi pe cea alor noastre, convinşi că atât unele cât şi altele sunt foarte bune cu referinţă la ţările, unde sunt în vigoare. Noi nu voim să-i impunem sorei noastre din Răsărit liturgia noastră, slujbele, ritul nostru, cari n'ar fi potrivite cu spiritul şi cu gusturile Răsăritenilor, nedesvoltându-se pe pământul Bisericii lor. Noi cerem aceiaş conduită din partea preaiubitei noastre surori din Răsărit. Dacă noi am fi obligaţi să devenim simplamente membri ai Bisericii orientale şi să renunţăm la revendicaţiunile noastre occidentale, noi suntem datori să recunoaştem, că dreptul nostru de a rămâneà occidentali nu este inalienabil, şi că ar fi un lucru de mai mare preţ a restituì Bisericii orientale, surorei noastre, drepturile şi cinstea, pe cari agresiunile papale i le-au tăgăduit începând de mai mult de opt veacuri. Chestiunea prea însemnată, pe care o ridică această petiţiune n'are de scop să facă Biserica orientală să beneficieze de un mic număr de prozeliţi, ci să restabilească Biserica occidentală în ortodoxia catolică (sobornicească). Inceputurile acestei biserici vor fi în mod necesar modeste, ea nu va aveà decât vre-o câţiva oameni drept aderenţi; dar de îndată ce restatornicirea Bisericii noastre ortodoxe occidentale se va fi efeptuit sub autoritatea Bisericii orientale, un mare număr de romano-catolici cari îndură cu mare greutate starea de lucruri actuală şi cari gem sub jugul papalităţii, fără să ştie unde să găsească un refugiu, se vor unì din nou cu toată siguranţa cu Biserica lor regenerată.

«Reîmpreunarea Răsăritului şi a Apusului, considerându-se ca formând două Biserici cu o existenţă proprie şi individuală, este absolut cu neputinţă, deoarece Biserica occidentală primeşte ca o dogmă supremaţia papei, pe care-l consideră de vicariul lui Dumnezeu pe câtă vreme biserica orientală osândeşte cu tot dreptul această doctrină ca o erezie.

«Iată pentruce toate sforţările puse la cale de către Biserica romană în favorul reunirii trebuiau cu necesitate să rămână fără rezultat. De fapt, dacă Biserica romană ar renunţà la dogma supremaţiei papale, ea ar proclamà prin aceasta că ea s'a separat de Biserica infalibilă şi ar recunoaşte erezia sa şi neexistenţa sa ca Biserică sobornicească. De aici urmează, că nu există alt mijloc de a ajunge la reunirea atât de dorită, decât înfigând, în însuşi sinul Bisericii romane, ca o peană, prin restaurarea Bisericii occidentale ortodoxe unită cu Biserica orientală.

«Mântuitorul nostru rugându-se pentru unitatea Bisericii sale, s'a rugat pentru noi, cari cerem cu sinceritate să fim admişi în sfânta Bise-

rică sobornicească. Nu numai noi, ci o mulţime de Occidentali, prieteni ai Ortodoxiei şi cari n'au cunoştinţă de demersul nostru, imploară în chip virtual preasfântul Sinod, cu scop ca să-şi vadă dorinţele lor împlinite şi Biserica apuseană adusă de nou la adevăr, la sfinţenie şi la ortodoxia sobornicească. Amin.

(După «*L'Union chrétienne*» XII année Nr. 4).

Scrisoarea lui Overbeck cătră Gazetă de Augsburg.

«*Misiunea mea n'are nimic de făcut cu Biserica anglicană sau cu oricare altă Biserică protestantă.* Si tot asemenea, prietenul meu, protoiereul Papow, n'a fost trimis în Anglia pentru a se înţelege cu episcopii anglicani asupra acestui subiect; ci amândoi am fost chemaţi în acelaş timp la St. Petersburg de Sfântul Sinod, ca să luăm parte la şedinţele comisiunei metropolitane, care s'a întrunit de trei luni şi ai căreia membri suntem.

«Adaug câteva cuvinte pentru a vă face să cunoaşteţi mai bine afacerea. Dupăce am studiat mai multă vreme tendinţele de unire religioasă, cari se manifestă în Occident, mi-am câştigat, în a. 1865 convingerea, că nu poate existà altă cale pentru a ajunge la unirea salutară a Bisericilor, decât întorcându-ne înapoi către biserica creştinătăţii neîmpărţite, aşa cum a existat ea înainte de despărţirea Apusului de Răsărit. Această Biserică a fost păstrată în toată curăţia ei în biserica ortodoxă orientală. *Dacă noi restabilim Biserica catolică occidentală pe această temelie ortodoxă, conservându-i însă ritul ei, Biserica orientală va restabilì tot astfel vechea legătură şi vom înlocuì ultramontanismul papal prin catolicismul curat şi primitiv.*

«In urma acestei idei, am redactat, în 1867, o petiţiune cătră Sf. Sinod al Bisericii ruseşti şi am lăsat să circule prin Anglia. In Septemvrie 1867, cifra subscrierilor a fost atât de ridicată, încât am putut riscà să o aştern sfântului sinod. Metropolitul din St. Petersburg instituì îndată o comisiune de 7 membri, al căreia preşedinte este el şi mă numì şi pe mine membru printr'o hârtie autografă.

«In decursul acestui timp Conciliul din Vatican ajunse a se constituì, şi prăpastia dintre catolicii liberali şi adevăraţii catolici se lărgià din zi în zi mai mult. *Ianus, care se răzimà pe o temelie care este aproape tot aceeaşi cu cea din petiţiunea noastră,* a electrizat Germania, Anglia, Francia, Italia, chiar întreagă Europa catolică. Biserica ortodoxă orientală, aducându-şi aminte de sfânta sa misiune universală, s'a hotărît să-şi facă datoria şi să întindă mâna Bisericii occidentale ortodoxe-catolice restaurate, pentru a nimicì inovaţiunile papale din credinţă şi cele din practicele cultului şi pentru a restabilì, prin comunitatea de credinţă şi de constituţiune, antica legătură cu sora ei din Răsărit.

«Eu tocmai mă întorc dela St. Petersburg. *Sfântul Sinod a aderat cu desăvârşire la proiectul meu.* Revizuirea liturgiei se va începe. Amănuntele secundare şi de puţină valoare vor fi rezolvate mai târziu, pentru

a nu întârzià Constituţiunea Bisericii (adecă a Bisericii ortodoxe occidentale, despre care este vorba). Toţi aceia cari se interesează de această cauză, se vor puteà adresà la mine direct prin epistole francate. Petiţiunea din chestiune se află într'o broşură: *Adevărata Biserică creştină catolică. Un protest împotriva Bisericii papale şi o învitare pentru întemeierea de Biserici catolice naţionale.* (Die rechtgläubige katholische Kirche. Ein protest gegen die päpstliche Kirche und eine Aufforderung zur Gründung katholischer National Kirchen). Halle, la H. W. Schmidt. 1869»

După «*L'Union chrétienne*» XI année 1870 Nr. 3.

Scrisoarea Doctorului Overbeck cătră Gratry.

Reverendisime Părinte!

«Cu un simţământ de bucurie şi de satisfacţiune am cetit cele trei scrisori ale voastre cătră Mons. Dechamps. Voi a-ţi demascat şi vestejit *şcoala greşită* (l'école d'erreur), care sapă *sistematic* Biserica voastră, de veacuri. Aţi desvălit înşelăciunile şi falsificările, rătăcirile şi interpelările, cari formează baza şi — pentru a zice astfel, — piedestalul dogmei celei noi, pe care acum se ocupă să o fabrice la Roma. Critica voastră cu ascuţiş e dictată de dragostea faţă de adevăr, şi simţiţi, că o Biserică, care oblojeşte minciuna nu poate nici decum aveà pretenţiunea, c'ar fi Biserica într'adevăr catolică.

«Cu toate acestea, reverendisimul meu Părinte, băgaţi bine de samă, că aţi făcut numai începutul, că n'aţi scormonit decât un colţ al Bisericei romane, şi că e de lipsă să duceţi mai departe scrutările voastre, ca să ajungeţi la un rezultat deciziv şi general cu privire la aceasta Biserică. Voi vă plângeţi de baza mincinoasă a infalibilităţii papale, şi cu toate acestea dogma romană despre «Purcederea Duhului Sfânt, dela Tatăl *şi dela Fiiul*» nu este cu toată siguranţa mai puţin rodul înşelăciunilor şi falsificărilor. Eu vă rog să studiaţi aceasta chestiune în opera nemuritoare a lui Adam Zornikaw, şi veţi găsì, că Romanii pentru a-şi apărà dogma lor falsă despre *Filioque*, nu se înroşiră să găsească sau să falsifice mai mult de 25 (douăzeci şi cinci) locuri în Părinţii Greci şi mai mult de 43 (patruzeci şi trei) locuri în Părinţii latini. Iată un câmp vast pentru activitatea voastră critică! Noi credem, că dragostea voastră de adevăr este sinceră şi imparţială, aşa, că nu vă veţi da înapoi dinaintea consecinţelor cercetărilor voastre. Până acum aţi avut credinţa, că *Filioque* este o dogmă descoperită. Dar dacă studiaţi originile ei, vă veţi spăimântà de adunătura de înşelăciuni mult mai întinse, decât cele pe cari se razimă edificiul infalibilităţii papale. Sau aceasta-i *o dogmă explicită* a Bisericii voastre; şi dacă aceasta dogmă este falsă, urmează că Biserica voastră a încetat să'nveţe adevărul, adecă *Biserica romană nu poate fi adevărata Biserică catolică (sobornicească)*; că Biserica romană se surpă între mânile voastre la apropierea luminei adevărului istoric.

«Dar, veţi zice, dacă Biserica romană cade, unde este «aşadară Biserica catolică?» Răspunsul meu este de tot simplu. Ea este unde a fost pururea, cu alte cuvinte acolo, unde doctrina catolică s'a păstrat neatinsă fără nici un adaus sau împuţinare, aşa, dupăcum erà în vremea, când Occidentul se despărţì de Orient şi sfăşià unitatea Bisericei universale. De prezent voi vedeţi Biserica romană încovoiată sub anatema Dumnezeului Adevărului, şi veştejită de cuvintele sfântului Ciprian: «Possidere non potest indumentum Christi, qui scindit et dividit ecclesiam Christi».

Sunt diferite căi, prin cari bunul Dumnezeu aduce din nou sufletele sincere la turma adevăratei sale Biserici, Adam Zornikaw a adâncit (sonda) *Filioque* şi a găsit Biserica ortodoxă pe aceasta cale. Alţii au examinat sfinţii Părinţi cu privire la cestiunea supremaţiei papale, şi au fost conduşi prin studiile lor către Biserica ortodoxă. Alţii au studiat istoria scandaloasă a Conciliului din Florenţa, şi'n înşelăciunile şi'n şiretlicurile, în duplicităţile şi violenţele acestui sinod, ce se zice ecumenic, ei au descoperit cu desgust spiritul minţitor al Romanismului, dar ei au văzut în acelaş timp adevărul şi curăţenia Bisericii ortodoxe reprezentate prin nobilul ei apărător (champion) Marcu al Efesului.

«Din oricare punct al periferiei ar eşì ele, sufletele sincere întotdeauna vor sfârşì, atingând centrul Bisericei ortodoxe, afară dacă nu sunt oprite de ignoranţă sau de prejudecăţi învechite (înrădăcinate). Până acum conştiinţa rea a Romanismului depărtase Biserica ortodoxă, pentru a o face uitată, pentru a o şterge prin o tăcere despreţuitoare din memoria Occidentului. Romanismul n'a reuşit, şi Biserica ortodoxă, în loc ca să fie dată uitării, se înălţă maiestoasă în toată curăţenia ei mai pe sus de fondul întunecat şi mincinos al Romanismului. La ce-s bune chichiţele (fr. subterfuges) unui părinte Guéranger pentru a răzimà tronul clătinător al papei? Simţul drept şi simplu al unui creştin adevărat nu se lasă nutrit de fineţele de spirit iezuitice. Reverendisime Părinte, trebue curaj! Aţi pus mâna pe plug, nu mai priviţi înapoia voastră.

Al vostru cu totul devotat servitor:

I. I. Overbeck.

Reading (Anglia), 6 Maiu 1870.

(După «*L'union chrétienne*» XI. Année Nr. 5, 1870).

Dr. Wladimir Guettée către Leon XIII-lea.

Scrisoare către Papa cu prilejul iubileului său de 50 de ani de preoţie.

Prea sfinte Părinte!

Eu vă dau aceasta titulatură pentru a mă conformà obiceiurilor Bisericii, care Vă recunoaşte de şeful (capul) ei şi la care aparţineam încă şi eu, sunt acum 30 de ani.

Eu am părăsit aceasta Biserică, pentrucă am recunoscut că ea nu este mai mult *sobornicească;* n'am voit să mai recunosc episcopul Romei

de capul Bisericii, pentrucă întreaga tradițiune *soborniceascǎ* mi-a dovedit, că episcopul Romei nu este nici vicariul lui Iisus Christos, nici următorul sfântului Petru.

Așadară pentru a rămâneà *catolic*, am renunțat eu la Biserica, care se pretinde singură catolică și care nu mai este începând de 1000 ani.

Credeți, Preasfinte Părinte, că dacă am renunțat la Biserica voastră și la Scaunul vostru, cauza este, că conștiința-mi făceà din aceasta o datorie.

Eu sunt aproape tot așa de bătrân, ca și Voi și, în anul apropiat, eu voiu sărbătorì, *eu singur de mine*, iubileul meu de 50 de ani de preoție. Dacă, amândoi, aruncăm o privire îndărăpt asupra existenței noastre, eu nu voiu puteà, asemenea Vouă, să fac înșirarea prelaturilor mele și a demnităților mele, ce le-am dobândit; dar voiu puteà pune în rând șasezeci de volume, cari voi dovedì dragostea mea pentru știința ecle-siastică și pentru ceeace am privit drept adevărul.

Voi ați făcut câteva versuri latinești, un mititel tratat despre umilință, o virtute, de care nu arătați, a vă îngrijì mult.

Eu, eu mi-am petrecut întreaga-mi vieață studiind monumentele tradițiunei catolice, și nu m'am gândit să ies din smerita sferă, în care m'au așezat împrejurările.

Ei bine, Preasfinte Părinte, îngăduește-mi să Vă spun ceeace m'a învățat tradițiunea *soborniceascǎ:*

Ea m'a învățat, că în decursul celor opt veacuri dintâi ale bisericii, episcopul Romei a fost recunoscut totdeauna de *cel dintâi* episcop al Bisericii;

Ea m'a învățat, că aceasta *întâietate* (primauté) erà curat *onorifică;*

Ea m'a învățat, că aceasta întâietate *onorifică* erà *din drept bisericesc*, adecă, că ea n'aveà drept temelie decât aprobarea Bisericii;

Ea m'a învățat, că Biserica s'a învoit să dea titlul de *intâiul* episcopului de Roma, pentrucă el erà episcopul *celei dintâi capitale* a Imperiului;

Ea m'a învățat, că aceasta *întâietate* nu erà sinonimă cu *autoritate*, încă și mai puțin sinonimă cu *suveranitate*, încă mai puțin cu *despotism infalibil;*

Ea m'a învățat, că Biserica însași nu trebuià să păstreze *ca depozit* (drept vistierie), decât învățăturile propoveduite de către apostoli, și pe acestea ea trebuià să le păstreze în integritatea lor, chiar și atunci, când un înger s'ar scoborî din cer pentru a propune altele;

Ea m'a învățat, că Biserica, în universalitatea ei, erà *singura* depozitară a învățăturilor descoperite: că episcopii, când erau chemați să deslege vr'o cestiune doctrinală, trebuiau *să primească* învățătura, ce *s'a crezut* întotdeauna, ce *a fost mărturisită* întotdeauna de Bisericile lor; că ei n'aveau nici decum să exprime opiniuni personale; că ei n'aveau altă

misiune, decât aceea de a fi *ecourile* Bisericilor lor, şi să *dovedească* (atte- ster) învăţătura, pe care ele o crezuseră şi mărturisiseră pururea;

Ea m'a învăţat, că episcopul Romei n'aveà mai multă autoritate doctrinală, decât episcopul celui mai mic oraş, şi că el nu trebuià să fie decât ***răsunetul*** (l'écho) şi ***martorul*** învăţăturei ***întotdeauna păzite, întotdeauna crezute, întotdeauna mărturisite*** de Biserica sa.

Acum, Preasfinte Părinte, ce mă învaţă istoria Bisericii voastre, începând de când, din veacul al nouălea, ea a intrat în luptă împotriva Bisericii orientale?

Ea mă învaţă, că predecesorii voştri au ştirbit integritatea credinţei, promulgând, ca dogme de credinţă, nişte învăţături contrare învăţământului crezut şi mărturisit pretutindenea şi necontenit;

Ea mă învaţă, că aceste dogme noi au fost număroase în Biserica voastră începând dela *purcederea* Duhului sfânt — *dela Fiiul*, până la infalibilitatea papală promulgată de către pseudo-sinodul din Vatican;

Ea mă învaţă, că Biserica voastră a călcat în picioare datinile cele mai respectabile ale Bisericii apostolice, pentru a le înlocuì cu datine scornite de papi şi de slujitorii lor (leurs suppôts).

Ea mă învaţă, că predecesorii vostri au substituit în locul dreptului vechiu un drept nou, întemeiat pe minciună şi pe documente falsificate.

Ea mă învaţă, că în sânul ei s'au îndeletnicit cu o lucrare infernală pentru de a inventà texte, pentru de a falsificà altele (texte), pentru de a depărtà dela înţelesul lor cel adevărat cuvintele Părinţilor şi ale Doctorilor Bisericii primitive, cu scopul ca să dee autorităţii infalibile a episcopului din Roma o bază istorică, pe care ea n'o are.

Se spune, Preasfinte Părinte, că voi iubiţi istoria cea adevărată; eu vreau să cred aşa ceva, deşi voi aţi însărcinat să o facă pe nişte oameni, cari nu se vor aplicà decât să o denatureze în folosul papalităţii voastre. Dacă vă place istoria adevărată studiaţi-o înşi-vă, aceasta va valorà mai mult, decât a face nişte neînsemnate versuri latineşti.

Mergeţi la izvoare, confruntaţi adevăratele texte ale tradiţiunei catolice cu textele false, denaturate, falsificate ale teologilor şi ale istoricilor mincinoşi, cari au luat sarcina să vadă papalitatea acolo, unde ea nu erà, şi vă veţi convinge, că papalitatea nu se întemeiază decât pe minciună, ignoranţă şi rea credinţă; veţi cunoaşte originile dogmelor celor false, cari murdăresc credinţa Bisericii voastre; veţi învăţà că biserica voastră nu este decât caricatura acelei Venerabile Biserici primitive, la care sunt datori să se întoarcă toţi creştinii, dacă voiesc să se învrednicească de acest frumos nume.

Sunteţi bătrân, Preasfinte Părinte, însă eu doresc, ca să aveţi încă vreme pentruca să faceţi acest studiu, pe care eu Vi-l recomand şi căruia mi-am consfinţit întreaga mea vieaţă.

Atunci ne va fi dat să vedem pe episcopul Romei abjurând toate erorile Bisericei sale şi proclamând, ca singurul adevărat, creştinismul

celor dintâi timpuri. In fața acestui mare act, toți credincioșii Vă vor aclamà; toate desbinările, de cari este căsnită Biserica voastră, se vor alinà (liniști); toate bisericile vă vor felicità; Iisus Christos va fi așezat din nou pe tronul Bisericei sale universale, și nu va mai fi decât o turmă sub toiagul dumnezeescului păstor.

Iată, Preasfinte Părinte, ceeace Vă doresc pentru iubileul de cincizeci de ani al preoției voastre. Aceasta dorință are mai mare preț, decât toate darurile, cari vi s'au adresat. Ea nu va ținea mult loc în expozițiunea voastră din Vatican. Fie ca să ocupe unul mai mare în inteligența și în inima voastră».

(După *«L'union chrétienne»*, XXIX année 1888, Nr. 1).

Scrisoare către Eminența Sa Cardinalul d'Andréa, episcop de Sabine, de abatele Guettée.

Eminență,

Am cetit cu toată atențiunea, pe care o merită, circularul, ce l-ați adresat fraților voștri în cardinalat și în episcopat, pentru a Vă justificà petrecerea Voastră la Neapole. In acest circular ați ținut un limbagiu nobil, și cei, cari cunosc curtea din Roma au putut cetì, printre șirurile scrisoarei Voastre mari adevăruri, fără de a mai socotì pe acelea pe cari le-ați exprimat pe față.

Știați hotărît, că explicările voastre nu vor desarmà pe adversarii voștrii; dimpotrivă ele mai mult îi vor ațâțà. Cu toate acestea Voi ați vorbit sus și hotărît. Adevărații prieteni ai Bisericii lui Iisus Christos și ai adevărului vă vor mulțămì; și dacă ați procurat un nou pretext pentru ura iezuiților, pe cari îi stigmatizați cu atâta dreptate și rațiune, voi ați binemeritat dela oamenii onești.

Organul iezuitismului francez, *Le Monde*, v'a insultat în diferite rânduri; el vede în circularul vostru, oarecum un manifest lansat de voi de mai înainte, cu un scop ambițios, și pentru a vă pregătì căi ilegitime la papalitate. El e gata a vă contestà scaunul Romei, în cazul când veți fi chemat la acesta, și iezuiții combină deja mijloacele pentru de a se debarasà de voi. Aceste mijloace le cunoaștem; ei le-au întrebuințat în diferite ocaziuni Aduceți-vă aminte numai Eminență, de Sixt al V-lea și de Clement al XIV-lea.

Fie ca intrigile iezuiților să nu aibă asupra voastră influința funestă, pe care ele au avut-o asupra lui Piu al IX-lea, dacă sunteți vre-odată chemat pe scaunul Romei! Eu nu știu, dacă Provedința Vă destinează la aceasta; dar fiindcă iezuiții înșiși consideră ridicarea Voastră la papalitate ca o eventualitate posibilă, îngăduiți unui umilit preot, care niciodată nu și-a sacrificat conștiința sa greșelei, să Vă spună, ce fel de papă ar trebuì să fiți, dacă ați voì triumful Bisericii lui Iisus Christos și propria-vă glorie înaintea lui Dumnezeu și-'n fața oamenilor.

Dacă sunteţi papă, călcaţi în picioare acea diademă pământească, care n'ar fi trebuit nici când să încingă capul unui preot al lui Iisus Christos, şi spuneţi-o hotărît împreună cu papa sfântul Gelazie, că îndoita putere, spirituală şi temporală, într'una şi aceeaş persoană, este *o instituţiune păgânească insuflată de Satana.*

Dacă sunteţi odată papă, respingeţi cât colo autocraţia spirituală, concentrarea în una şi aceeaş persoană a preoţiei lui Iisus Christos, şi spuneţi-o cu tărie, împreună cu papa sfântul Grigorie cel Mare, că aceasta autocraţie nu este altceva decât *o imitare a nebuneştii mândrii a lui Lucifer.*

Dacă sunteţi papă, rupeţi cu toate tradiţiile papale ale evului mediu, şi urcaţi-vă înapoi, dintr'o singură săritură, la veacurile primitive ale Bisericii; aruncaţi trista moştenire a interpretărilor false a sfintei Scripturi, a minciunilor istorice, a numirilor apocrife, a dogmelor celor neadevărate, a instituţiunilor imorale, a propagandei violente, a măsurilor sângeroase, a simoniilor, a vicleniilor, a legilor antiapostolice, trista moştenire a papilor din evul de mijloc, pe care un papă creştin e dator să le lapede.

Dacă sunteţi papă, aduceţi-vă aminte, că orice *dominaţiune* în Biserică este o crimă, că ea a fost în chip formal interzisă de către Iisus Christos; că *autoritatea* creştinească nu este altceva decât *o slujire, o dregătorie* (un service, un ministère); că orice episcop nu este decât un *slujitor* al lui Iisus Christos, al adevărului, al Bisericii, al celor mai umiliţi credincioşi; că demnitatea lui nu-i vrednică de cinste, decât atunci dacă ea-i vestită în smerenie, sărăcie, abnegaţie, practica acuzată şi adevărată a celor mai aspre sfaturi evangelice. Voi veţi lăpădà atunci tradiţiile de orgoliu, de stăpânire, de vanităţi copilăreşti, mizeriile pompoase, pofta după bogăţii, imoralităţile ipocrite, împotriva cărora s'au ridicat personagiile cele mai sfinte, chiar în puterea evului mediu, şi cari au contribuit la nelegiuirea, care roade societatea modernă.

Dacă sunteţi papă, aduceţi-vă aminte, că predecesorii voştri n'au *primit dela sinoade*, decât titlul de *întâiul episcop* al Bisericii, *întru pomenirea martiriului* sfântului apostol Petru la Roma; că nu veţi aveà nici un fel de autoritate *din drept dumnezeesc;* că pretinsa moştenire a Primatului şi a suveranităţii, pe care episcopii Romei ar ţineà-o dela Iisus Christos prin sfântul Petru, nu este decât o pretenţiune ambiţioasă, sprijinită pe faptele şi pe textele *fabricate* de linguşitorii papalităţii. Atunci, voi vă veţi mulţămì cu numele de *întâiul* printre fraţii voştri în episcopat, şi Vă veţi străduì să fiţi, nu numai cu numele, ci şi prin virtuţile voastre episcopale.

Dacă sunteţi papă, priviţi cuprins de frică la grozavele desbinări, pe cari papalitatea le-a produs în Biserică, începând de când ea a părăsit tradiţiunile apostolice; uitaţi-vă la acea venerabilă Biserică a Răsăritului, care n'a avut nici odată altă greşală, decât c'a rămas credincioasă adevă-

ratelor învățături, pe cari Roma le-a părăsit; considerați toate aceste biserici occidentale, cari s'au revoltat din cauza abuzurilor papalității. Veți oftà atunci greu de tristele rezultate obținute de predecesorii voștri începând din veacul al nouălea încoace; veți tăgăduì opera lor, veți înoì împreună cu cei patru patriarhi legitimi și cu sfintele sinoade ale Bisericii orientale, legăturile, cari n'ar fi trebuit nici odată să fie întrerupte; aceasta venerabilă Biserică Vă va primì ca pe un frate, de îndată ce Vă veți înfățișà ei *frățește* și nu *ca stăpân;* îndată ce va vedeà ea în Voi pe următorul unui Gelazie, unui Grigorie cel Mare. Atunci veți căutà să aduceți înapoi în patriarhatul vostru, pentru a le împreunà cu biserica catolică, încă și toate acele oi rătăcite, pe cari ura față de abuzuri le-a depărtat, pe cari dragostea de adevăr le va aduce îndărăpt. Indată ce vor vedeà în voi un adevărat păstor, dușman al superstițiunilor, prietin al Evangheliei, vrășmaș al învățăturilor celor neadevărate, amic al curatului adevăr creștin, prejudecățile lor se vor risipì, și vor fi fericite venerându-Vă ca pe patriarhul tuturor Bisericilor din Occident.

Dacă sunteți papă, veți aveà de aruncat o tristă privire asupra acestor Biserici romane, în cari s'au înfiltrat cele mai detestabile greșeli; cari sunt brăzdate de o rușinoasă și imensă trupă de speculatori în religiune, de traficanți cu minuni false și cu superstițiuni, în cari spiritul creștin a fost înlocuit cu un *devotism* strâns și prost în aceia, cari au însă aparința unor credincioși; în cari nelegiuirea face zi de zi progrese neliniștitoare. Atunci, ca patriarh al Occidentului veți deșteptà zelul tuturor episcopilor, fraților voștri, împotriva acestor rele, și în calitate de episcop al Romei, le veți da pildă, alungând din templu pe toți neguțătorii, formând în preajma voastră un cler evlavios, învățat, plin de dragoste; eliminând din templu toate acele prisosuri de vorbe clericale, pe cari papalitatea actuală le privește drept razimul său, și pe cari voi le veți considerà ca pe o lepră rușinoasă a Bisericii.

Dacă sunteți papă, începeți cu alungarea Iezuiților și a sprijinitorilor lor din dieceza voastră, și atrăgând atențiunea tuturor episcopilor și tuturor guvernelor asupra machinațiunilor tenebroase ale tuturor asociațiilor, pe cari ei le conduc, ca să nu rămână urmă nicăirea din însoțirile lor secrete așa de periculoase pentru State și Biserică. Atunci veți aveà să veghiați asupra persoanei voastre spre a vă ferì de pumnal sau de otravă. Căci seizii iezuitismului ar căutà să ucidă pe un papă, care ar fi adevăratul restaurator al Bisericii lui Iisus Christos.

Acestea sunt, Eminență, câteva din reflexiunile, cari s'au născut ele de ele sub condeiul meu, pricepând că dușmanii voștri mărturisesc frica, ce le-o inspiră înălțarea voastră posibilă, pe scaunul Romei. Ele sunt, așa cred, vrednice de meditațiunile voastre. Dacă vr'odată Provedința Vă chiamă la întâiul scaun al Bisericii, voi veți aveà înaintea voastră de percurs o carieră plină de glorie. Poate că Dumnezeu Vă pregătește de mai înainte pentru împlinirea planurilor sale. Dee Domnul, ca Voi să cores-

pundeţi unei chemări atât de înalte, şi să profitaţi de liniştea unui ezil voluntar, pentru a adâncì gravele chestiuni, pe cari eu mi-am luat îndrăzneala să vi le aduc înainte! Credeţi-mă, că dacă eu mi-am luat voia să mă adresez în forma aceasta către Eminenţa Voastră, n'am fost inspirat decât de dragostea mea faţă de adevăr şi faţă de Biserică, de înalta idee, ce mi-am făcut de persoana voastră, şi pentrucă V'am crezut capabil să pricepeţi adevărul.

Primiţi omagiul profundului respect, cu care am onoarea a fi Al Eminenţei Voastre Preasmeritul servitor

Abatele Guettée.

(După «*L'union chrêtienne*» VI. 1865, Nr. 49).

trad. *Ilie Beleuţă.*

LA CHESTIA UNIRII BISERICILOR[1].

O chestiune capitală, care a preocupat lumea creştină încă de prin veacul al XI-lea, a fost reunirea celor două mari biserici, răsăritene şi apusene, desbinate în secolul al XI-lea. Ea a rămas statornic la suprafaţă, şi va stăruì încă multă vreme să fie actuală, din cauza extremei importanţe ce o are. O înfăptuire a ei în timpurile apropiate de noi nu se poate prevedeà din pricina dificultăţilor cari se ivesc în ambele părţi, dificultăţi sintetizate în o linie de conduită prea categorică şi intransigentă. Cu deosebire sunt greu de înlăturat piedecile venite din partea bisericii apusene, care ridică o seamă de pretenţii cari nu stau în concordanţă cu spiritul şi învăţăturile bisericii ecumenice vechi. De aici însă nu urmează, că discuţiile folositoare urmate în jurul acestei probleme de caracter bisericesc universal trebuiesc curmate, ca unele cari nu sunt în măsură să ducă la rezultate *pozitive,* ci dimpotrivă ele trebuesc continuate cu aceeaş căldură şi iubire de adevăr care s'a manifestat şi până acum la o seamă din *actualizatorii* ei. Căci această unire «a sfintelor lui D-zeu biserici» va trebuì fără îndoială să urmeze, altfel am fi siliţi să ne îndoim de realizarea adevărului cuprins în cuvintele Mântuitorului «şi va fi *o* turmă şi *un* păstor». Pentru acest adevăr, care cuprinde sinteza celui mai luminos *ideal* al bisericii lui Hristos, şi care cere în forma unui imperativ categoric să fie realizat, trebue să se înfrăţească toate elementele capabile ale bisericii creştine, vestind tuturor vremilor «cuvântul» *împreunării* mântuitoare.

Problema aceasta a fost adusă în vremea din urmă, de nou în discuţie. Adresa papei Leo al XIII-lea din 1895, apoi chemarea actualului Piu al X-lea din 1908 cu prilejul sărbărilor aranjate la

[1] *Virgil Pop,* Glasul Unirii. Petroşeni. 1911, pag. 20, preţul 20 bani.

Roma în amintirea sf. Ioan Gură-de-aur, au provocat o seamă de articole și studii cari se continuă și astăzi.

Cu deosebire e remarcabilă pășirea prințului *Max de Saxonia,* care precizează cu multă competență punctele în temeiul cărora e singură posibilă o adevărată reunire a bisericilor. În șirul bărbaților chemați să-și spună cuvântul lor cumpănit și serios, firește n'a putut lipsì nici speța papagalilor mărunți, cari în lipsa unei orientări sigure și a unei pregătiri științifice temeinice, s'au trezit umblând «alandala» în câmpul istoric și dogmatic al chestiunii.

Indemnul papii Piu al X-lea, a găsit din întâmplare și la noi în Ardeal un credincios. Părintele *Virgil Pop* din Gerlişte s'a și pus în acelaş an 1908 pe lucru, tipărind «cu voia celor mai mari» o broșură întitulată «Chestia unirii bisericilor», pe care o trimeteà bisericii ortodoxe din Ardeal, îndemnându-o cu multă căldură apuseană în glasul emoționat, să se unească cu scaunul Romei prin acceptarea primatului papal, a doctrinei despre filioque și purgator. Va să zică reduceà chestiunea la partea ei pur dogmatică. Cum însă argumentația păr. Pop — din insuficiența competenței — erà subțirică, sprijinită pe dovezi tendențioase și adeseori pe texte falsificate ca acelea scoase din *Isidor Mercator* al veacului al IX-lea, broșura n'a putut fi primită ca o exponentă a adevărului curat, și deci profesorul *Bălan* s'a simțit dator să rectifice multele inexactități, în o serie de articoli cari se continuă și acum în revista aceasta.[1]

Dela 1908 încoace, păr. Pop a socotit, că e nevoe să-și complecteze opera începută, și astfel adauge în 1911 la broşura dogmatică un caețel de *zece* file sau filișoare tipărite «cicero», în care încearcă să elucideze și laturea *istorică* a chestiunii. Despre acest caețel, al cărei titlu e pus în fruntea analizei prezente, va fi vorba în rândurile următoare. Lucrarea în aparență nu pare a fi adresată Românilor ortodocși, ci cum arată rândurile începătoare cari zic «către voi se îndreaptă glasul nostru, către voi fraților români *uniți* cu Roma», ea ar fi mai mult un fel de «instrucție» pe seama fraților greco-catolici, învățându-i ce au să creadă din punct de vedere *istoric* cu privire la biserica în care se închină. Totuși în considerarea actualității problemei despre unirea bisericilor, pe care de altfel o mărturisește și autorul la sfârșitul operei — ne vom oprì la examinarea argumentelor sale.

Părintele Pop crede, că o unire e posibilă numai prin primirea de către Românii ortodocși a învățăturilor mărturisite de biserica apuseană. Altă unire decât aceea cu scaunul Romei este exclusă. În sprijinul acestei afirmații, argumentul sdrobitor, deci principal, sunt următoarele rânduri ale istoricului *Onciul:* «Românii sunt creștini din timpul roman, ei sunt creștini, și la sudul

[1] Se vor continuà în curând, când va fi loc în revistă. N. B.

Dunării şi în Dacia, din perioada romană a bisericii creştine din provinciile dunărene, cu limbă bisericească latină şi cu organizaţie independentă de scaunul dela Roma» (cf. Din istoria României. Socec. 1909, p. 13). Apoi urmează drept dovezi auxiliare în cele 10 foiţe ale operei istorice o ploaie de citaţii antiortodoxe şi extraodinar de variate. Clain, Şincai, Iorga, Onciul, Dobrescu, Lăpădatu, celebrităţi istorice ca Obedenariu, Misail, Grecul Duca Neofit, mitropolitul Teodosie dela 1680, insolentul papist Cernăianu, sicofantul romanofag Iancsó Benedek, plagiatorul Nerset Marian toţi sunt puşi la contribuţie.

Din acest caleidoscop bizar n'a scăpat nici păr. Nilles, până şi Pravila, Mineiele pe Ianuarie şi Aprilie şi Psalmii au fost invocaţi ca mărturii nemincinoase. S'a făcut apel serios şi la poetul Cesar Bolliac, pentrucă a scris într'o odă şi aceste rânduri: «O belă Românie! Printr'o fatalitate fuseşi greşită tare de te rupseşi de Roma». Sărmanul Bolliac! Ingrată soarte l-a ajuns. Ghinionist din cale afară.

Provăzut cu un conspect atât de «istoric» şi atât de împăcabil, care ştie împreună nume ilustre cu porecle pamfletare, celebrităţi serioase cu obscuri caraghioşi, păr. Pop îşi formulează cu cumpăneala omului aşezat şi convins, următoarea concluzie de sigur foarte categorică şi foarte serioasă aşa cum i-se cade unui preot: «*Legea unită e legea strămoşească a românismului. Doar naţiunea română, în legea unită catolică s'a botezat*». Deci «voim o singură biserică românească, cu organizaţie dependentă de Roma». Atât!

Ar trebuì acum, să răsturnăm argumentaţia sau concluzia asta formidabilă. Şi cum ea este ţinută în tonul celei mai adorabile comicării puerile, ar urmà să răspundem şi noi cu acelaş arsenal de dovezi şugubeţe. Ceeace însă nu e nici demn şi nici folositor. Am fi chiar dispensaţi să polemizăm cu astfel de broşuri, cari în lipsa unui fond ştiinţific şi serios, îşi pierd îndreptăţirea de a primì un răspuns larg şi cuprinzător. Astfel de răspunsuri le vom da altor lucrări cari în adevăr îl merită, fie ele chiar ale păr. Pop, şi fără a-l *cere* cum a făcut d-sa cu broşura din 1908. De astădată ne mărginim a relevà greşala capitală, pe care-şi clădeşte păr. Pop concluziile strălucite.

1. Rândurile d-lui Onciul, citate de d-sa, privesc o epocă în care nu există un popor românesc în accepţiunea de azi a cuvântului, ci numai un *element* de popoare *romanizate*. Abià în secolul al VII-lea, adecă în timpul absorbirii Slavilor poate fi vorba în istorie şi de un popor român cu individualitatea sa etnică proprie, deosebită de a altora (cf. Dobrescu, Introducerea creştinismului la Români în cursurile dela Văleni 1910, pag. 123).

2. Fiind increştinaţi de misionari romani, erà firesc ca forma acestui creştinism să fie romană şi tot aşa de firesc erà să atârnăm de Roma, dupăce provinciile dela sudul şi nordul Dunării erau în stăpânirea politică a Romanilor.

Ar fi însă o greşală *istorică* din cele mai regretabile, a conclude în mod logic din împrejurarea atârnării noastre de Roma până în veacul al X-lea, că astăzi o unire a bisericilor româneşti numai cu biserica apuseană şi pe baza învăţăturilor ei de azi, e posibilă şi naturală. Căci până în veaaul al XI lea a existat o *singură* biserică ecumenică, care la Roma ca şi la Constantinopol, erà depositara învăţăturilor *genuine* ale bisericii întemeiate de Hristos. Îndată ce recunoaştem acest fapt *istoric*, mărturisit de toată lumea savanţilor, trebue să înţelegem, că biserica apuseană de azi, nu este la nici o întâmplare — cel puţin sub raport dogmatic, ca să rămânem numai la acesta — o exponentă fidelă şi continuă a bisericii romane dinainte de veacul al XI-lea. Şi astfel cererea de a ne unì cu biserica Romei pe motiv, că la începutul fiinţării noastre ca popor, am atârnat de aceasta, e deadreptul *eronată*, ca una care nu ţine seamă de *enorma* deosebire pe care o găsim în cele mai importante manifestări de vieaţă ale lor. Singura bază *principiară* corectă, rămânând tot la punctul de vedere al *romanităţii*, ar fi următoarea. Suntem gata dar să ne unim cu biserica Romei, dar cu aceea care mărturisià învăţătura bisericii apostolice aşa cum se fixase în cele şapte soboare ecumenice, deci adevărat *ortodoxă*. In această biserică — şi numai în aceasta, care este «*una* sfântă, catolică şi apostolică» — sinteza *unităţii* creştine adevărate şi ideale, — e posibilă fără jertfirea *adevărului evangelic*, unirea bisericilor. Această unire, o dorim cu toată dragostea sufletului nostru.

Atâta am avut de spus deocamdată, cu prilejul broşurii păr. Pop, a cărei cetire ne-a smuls un zimbet de durere. O trecem întristaţi în secţia tipăriturilor zadarnice şi le zicem oamenilor neserioşi: Nu mai compromiteţi vă rugăm, cu astfel de tiparuri copilăreşti, o chestiune atât de *sfântă*, ca aceea a *împreunării* bisericii lui Hristos. *M.*

Contemplând universul, guvernat cu înţelepciune divină şi stăpânit de o admirabilă ordine, cine nu s'ar puteà înălţà cu gândul, cuprins de o mare admiraţie până la acel arhitect creator a toate, la care se găseşte cea mai mare fericire şi în care culminează tot binele. *Kopernic.*

Armonia puterilor naturii ne conduce la cauza ultimă a tuturor celor existente, şi această cauză nu poate fi alta decât acea fiinţă sublimă, spre care ne îndrumă necesitatea religioasă a sufletelor noastre.

Karl Ernst von Baer.

PENTRU „REVISTA PREOȚILOR".

Sub titlul «*Un pas spre bine*» organul «Revista preoților» din Timișoara (Nr. 19—20) se ocupă, la loc de frunte, cu circulara consistorului nostru orădan Nr. 1100 Bis./1912, prin care am orânduit *reactivarea conferințelor preoțești*.

Scriitorul acestui articol, — în loc de a se mărgini la o apreciare serioasă și obiectivă a circularei din chestiune, — ține să constate nu fără oarecare emfază, că circulara aceasta este: sau «rezultatul stăruințelor dsale întru organizarea preoțimii», sau este «numai o platformă de scăpare». Și 'n îndoiala aceasta a d-sale nu știe ce să facă: să se bucure ori să se întristeze?

Nu voesc să discut sau să polemizez cu d-l comentator dela organul timișorean. Ca referentul bisericesc al consistorului și ca *autorul* circularei de sub întrebare, îmi țin însă de datorință creștinească să-l scap din lupta sufletească, ce văd că-i pricinuesc cele două sentimente contrare, cari i-le-a trezit cetirea circularei. Astfel, înainte de toate, cu sinceră părere de rău, sunt silit să-l despoi pe d-l autor al articolului de iluzia cu «justă bucurie și mândrie», și să l asigur în cel mai categoric chip, că reactivarea conferințelor pastorale în districtul consistorului nostru nu-i absolut în legătură de cauză și efect cu «opintirile» organului d-sale. Nu. Și iată pentruce:

1. Pentrucă, dupăcum însaș circulara spune, conferințele pastorale au fost introduse aici în Bihor, încă din anul *1904*, va să zică cu cel puțin șase ani înainte de mântuitoarele «opintiri» ale «Revistei Preoților».

2. Pentrucă eu de când cunosc «Revista Preoților» n'am cetit în coloanele ei nici un articol, care să fi solicitat convocarea conferințelor noastre pastorale, sau să fi reclamat o modificare a felului lor de muncă.

3. Pentrucă deja în toamna an. 1909, îndată după venirea mea ca asesor la Ven. consistor din Oradea-mare, aflând, că funcționarea conferințelor preoțești (cu cari eu eram obicinuit din arhidieceză) a încetat, am consultat chestiunea cu Magn. Sa Păr. vicar, care m'a însărcinat să studiez afacerea dintr'un punct pe vedere mai larg și la timpul său să elaborez circulară pentru reactivarea și reorganizarea lor. Și

4. Abstrăgând de toate acestea, țin să-l asigur pe d-l scriitor, că astfel de circulare consistoriale sunt și trebue să fie rezultatul unor principii și îndemnuri de ordin mult mai superior, decât «stăruințele» și «opintirile» bizare și încurcate, cari transpiră din coloanele prea puțin gramaticale ale ziarului d-sale.

Aceste principii și îndemnuri, dealtcum, sunt intrețesute chiar în alinea a 4-a a circularei, care se vede, că d-sale i-a scăpat din vedere, și care sună așa:

«*Trebuința conferințelor pastorale, — cari la preoțimea altor confesiuni din țările civilizate ale apusului au îmbrăcat deja proporțiile unei*

instituţiuni bine organizate, — se simte în sinul bisericii noastre dreptcredincioase cu atât mai viu, cu cât vremile ce străbatem, şi interesele superioare ale bisericii şi ale poporului nostru pretind în mod imperios, ca preoţii satelor să se înarmeze cu tot mai largi şi mai temeinice cunoştinţe teoretice şi practice, pentruca astfel să se poată apropià cu paşi siguri de idealul chemării lor de păstori şi îndrumători ai vieţii religioase, morale, sociale şi culturale a turmei, încredinţate toiagului lor duhovnicesc».

Deci, pe lângă toată bunăvoinţa, nu-i pot lăsà d-lui critic dulcea mângăiere a meritului, ce şi-l ascrie d-sale; şi-l sfătuesc, ca pe viitor să se ferească de astfel de interpretări *prea subiective,* căci la dimpotrivă, stăruind în logica asta amăgitoare, azi-mâne ne vom trezì că toate reformele şi acţiunile bune, câte vor emanà din hotărîrile consistoarelor şi sinoadelor noastre eparhiale, d-sa le va atribuì pur şi simplu merituoaselor «opintiri» ale «Revistei Preoţilor»!

* * *

Şi acum, dupăce am avut cruzimea să-i răpesc o bucurie, se cuvine să am şi marinimia de a-i uşurà d-lui scriitor întristarea dela urmă. D-sa pare a fi îngrijorat, că circulara din chestiune are să fie numai o «platformă de scăpare», pentru a stavilì aşanumita «organizare» a preoţimii. Spre nenorocirea d-sale, se înşală însă şi în punctul acesta. Îl încredinţez pe d-l autor, că la compunerea acestei circulare am avut înaintea ochilor sufleteşti numai şi numai deschiderea unui nou teren de muncă intelectuală pentru preoţimea doritoare de progres, şi nici pe o clipă nu m'am cugetat să opresc acea aeriană «organizare» de preoţi, pe care d-sa o solicită acum de aproape doi ani, fără ca să putem ştì ce vrea să zică şi pe care aproape toţi preoţii o iau pe buze, fără ca vre-unul să fie în clar cu rosturile ei. Eu însumi, mărturisesc, că *am dorit* să înţeleg scopul curentului inaugurat în Timişoara şi jur pentru «organizarea» şirelor preoţimii de rând şi am urmărit cu atenţiune tot ce s'a scris şi s'a vorbit în chestiunea aceasta, cu cugetul curat, că dacă va fi o mişcare sănătoasă de regenerare a vieţii pastorale, să mă înrolez şi eu între apostolii ei. Dar spun drept, că cu toate silinţele mele până acum n'am reuşit să mă dumiresc în chestiunea «organizării» şi dintre câţi preoţi, aderenţi ai cauzei, am întrebat, *nici unul* singur n'a fost în stare să-mi dee cel puţin o idee palidă asupra fiinţei şi rostului ei.

Se impune deci întrebarea firească: Se poate să te temi ori să vrei să scapi de un lucru, pe care nu-l cunoşti, despre care nu ştii să existe şi nu ştii dacă e primejdios sau nu? Şi apoi, se poate admite, ca un consistor să emită circulare numai pentru ca să sperie, ca cu o ciuhă, pasările flămânde şi cobitoare din holda bisericii? Evident, că nu. Pentrucă un consistor, ca autoritate bisericească, nu-i avizat «să împace» sau să mulcomească pe nime din subalternii lui, ci are datorinţa să îndemne, să îndrume, să poruncească şi în caz de lipsă să pedepsească. In virtutea *acestei* datorinţe, consistorul nostru şi-a chemat preoţimea la muncă serioasă

conştientă şi stăruitoare, *la muncă spirituală,* cum se recere dela o tagmă de *intelectuali,* cari au primit asupra lor sarcina nobilă de a cârmuì şi a mântuì suflete credincioase. Iar chemarea aceasta n'a purces nici din teamă nici din intenţiunile laterale, pe cari şi-le imaginează d-l autor, ci curat numai din dorul de *a deschide preoţimii teren pentru desăvârşirea sa în activitatea pastorală.* În consecinţă mă simt dator să-i spun d-lui dela «Revista Preoţilor», că d-sa, ca om străin şi depărtat de noi, tradează nu numai o oarecare rea credinţă, ci şi o lipsă de bun simţ, când într'un ton degajat şi tendenţios, se ocupă de circulara consistorului nostru, atribuindu-i scopuri, pe cari nu le poate urmărì şi cari îi sunt cu desăvârşire străine. În sfârşit, fraza, că circulara «a venit prea târziu», ca venită din sorginte necompetentă, o resping, iar aserţiunea, că delegatul consistorial care va azistà la conferinţe «se va bucurà de drepturi *nelimitate*» o declar necorăspunzătoare adevărului.

După toate aceste şi alte mici procese de intenţii şi interpretări unilaterale, e natural, că nici laudele d-sale, nici rezervele ce-şi impune şi nici «nădejdile scăriţate la minim» faţă cu reuşita conferinţelor pastorale — pe noi nu ne mai privesc. Noi, cari ne cunoaştem preoţimea, avem convingerea, că prin reactivarea conferinţelor am realizat o dorinţă generală a preoţilor noştri, însetaţi de muncă şi progres, şi avem cea mai bună nădejde, că din activitatea conferinţelor noastre va răsărì *cel puţin* atâta «*lumină*», câtă se revarsă din organul timişorean. De una încă trebue să-l mai asigur pe d-l scriitor, că consistorul nostru, are la inimă interesele şi soartea preoţimii sale cel puţin în aceeaş măsură, ca d-sa şi tovarăşii d-sale, cari par a-şi fi monopolizat dreptul de a fericì preoţimea. Iar de încheiere îl sfătuesc, că dacă ţine la reputaţia de seriositate, ce trebue s'o aibă un organ pretins bisericesc sau clerical, pe viitor să nu mai comenteze şi să parafrazeze circulare sau ordinaţiuni de-ale consistoarelor, în mod tendenţios şi superficial, iar dacă totuş se ocupă de ele în publicitate, să o facă în mod cuviincios şi obiectiv, cum cere spiritul evangelic, disciplina bisericească şi caracterul preoţesc.

Atâta am avut de spus.

Oradea-mare, la 15/28 Iulie 1911. *Gh. Tulbure.*

Istoria oamenilor este oglinda desvoltării spiritului lor; în faptele ei ea ne arată erorile şi defectele, virtuţile şi însuşirile lor nobile şi nenobile. Ştiinţele naturale însă ne înfăţişează istoria atotputinţei, a desăvârşirei şi a inţelepciunii nepătrunse, pe care fiinţa cea infinit de mare a întrupat-o în operele şi faptele sale. *Liebig.*

Oamenii sunt productivi pe terenul poeziei şi al artei numai până când sunt religioşi. *Goethe.*

CUVÂNT[1]

rostit cu ocaziunea introducerii în postul de paroh al Oardei de jos (tractul prot. Alba-Iulia) la 19 Iunie 1911.

Preaonorate Părinte Protopop, Onoraţi Fraţi Preoţi şi iubiţi Creştini!

Zi însemnată este ziua de astăzi pentru mine, căci prin încrederea poporului din comună, arătată cu prilejul alegerii mele de paroh, prin întărirea acestei alegeri din partea mai marilor noştri bisericeşti, prin scrisoarea (gramata) I. P. S. Sale dlui arhiepiscop şi mitropolit al nostru Ioan şi în sfârşit prin introducerea sărbătorească de azi, mi s'a încredinţat după lege spre conducere şi păstorire această comună bisericească a Oardei-de-jos.

Astăzi mă prezint aşadară înaintea Voastră mai întâi, iubiţilor credincioşi, ca păstor, conducător şi povăţuitor sufletesc. Cu iubire, cu încredere şi bucurie vin în mijlocul vostru, precum vine un părinte iubitor între fiii săi iubiţi, şi vă rog ca şi voi cu iubire şi încredere să mă întimpinaţi şi primiţi.

Multe şi mari sunt datorinţele împreunate cu chemarea de preot, mare şi grea este răspunderea ce o are el înaintea oamenilor şi a lui Dumnezeu.

Preotul este orânduit şi aşezat să fie vestitorul cuvântului lui Dumnezeu, a acelei învăţături mântuitoare, care vieaţă nouă a dat omenirei întregi. El este slujitorul bisericei, săvârşitorul sfintelor taine, păzitor al credinţii şi apărător al legii noastre creştineşti. El are datorinţa de a lucrà şi a stăruì necontenit şi neobosit, ca aceasta credinţă şi această lege străbună să se întărească tot mai mult în inimile credincioşilor săi.

Aceste datorinţe ni le-a impus nouă insuş Mântuitorul nostru Iisus Christos, atunci când despărţindu-se de apostolii săi spre a se înălţà la cer, a zis către ei şi prin ei către urmaşii lor, adecă către preoţi, cuvintele: «Mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-i pre ei... şi învăţându-i să păzească toate câte v'am poruncit vouă.»

I.

Ca preot şi paroh al acestei comune îmi voiu ţineà şi eu de datorinţă: a luminà pe credincioşi, îndemnându-i la calea binelui şi adevărului, a învăţà cuvântul lui Dumnezeu, arătând şi explicând învăţăturile mântuitoare ale Evangeliei; a vă întărì în credinţă şi a vă mângăià în zilele de durere cu cuvântul dumnezeesc. Voiu sbiciuì şi lovì necruţător relele ce s'ar încuibà între creştini, îndemnându-vă să cinstiţi şi păstraţi neschimbate datinele străbune, voiu stârpì obiceiurile noue şi păgubitoare poporului prin cari se strecoară numai stricăciunea şi corupţiunea morală.

[1] După Dr. G. Popovici, Cuvântări bis. 1898.

Voiu săvârşì sfintele taine — aşezate de Mântuitorul nostru spre a ne fi mijloace de întărire şi mântuire sufletească — şi le voiu îndeplinì cu convingere, arătându-vă însemnătatea lor ca astfel să le primiţi cu încredere şi crezând fără îndoieli în puterea lor mântuitoare, să se pogoare preste noi mila şi darurile lui Dumnezeu, de cari avem lipsă spre a ne puteà mântuì.

Cu un cuvânt voiu slujì lui Dumnezeu cu credinţă, voiu învăţà pre oameni cu iubire, voiu săvârşì sfintele taine cu nădejde de mântuire şi voiu propoveduì, lăţì şi întărì învăţăturile legii noastre creştineşti.

Toate aceste datorinţe cu plăcere şi dragă inimă le voiu face şi împlinì, vă rog însă ca şi voi să mă ascultaţi. Să ascultaţi, să primiţi şi să împliniţi învăţăturile cele sfinte şi poruncile dumnezeeşti, pe cari vi le vestesc. Să cercetaţi regulat, să veniţi în toate duminecile şi sărbătorile la sfânta biserică. Să vă împliniţi cu toţii datorinţele creştineşti ce le aveţi faţă de Dumnezeu, faţă de biserică şi faţă de voi înşivă, căci fără această împreună lucrare a voastră, zadarnic voiu cuvântà şi vestì binele şi adevărul, zadarnică mi-ar fi împlinirea cât de conştienţioasă a datorinţelor mele totuş nu voiu puteà ajunge la ţânta dorită.

Dacă eu ca preot, ca păstor şi părinte sufletesc al vostru am datorinţa de a vă învăţà, a vă luminà, şi a vă face cunoscute tainele sfintei noastre legi şi a vă conduce pe calea mântuirii, apoi şi voi sunteţi datori, iubiţi creştini, să urmaţi şi împliniţi poveţele mele, să vă folosiţi şi să primiţi cu credinţă şi nădejde de mântuire sfintele taine, să petreceţi în cugete creştineşti, să săvârşiţi fapte bune, să duceţi o vieaţă cu adevărat creştinească.

Şi îndeosebi aceia, cari sunteţi fruntaşi şi conducători mai cu trecere ai comunei, pe cari v'a dăruit şi înzestrat Dumnezeu cu mai multă pricepere şi înţelepciune aveti datorinţa (sfântă) să premergeţi cu pildă bună, cu exemple frumoase tuturor celorlalţi creştini; voi trebue să fiţi ca aluatul cel bun, care să dospească frământătura învăţăturilor bune în mijlocul poporului, căci preotul numai singur, fără sprijinul vostru, de ar aveà toată înţelepciunea, ori de ar vorbì în graiul sfântului Ioan gură de aur, totuş nu poate pătrunde la sufletul tuturor credincioşilor, nu poate străbate la inima întregului popor.

Faceţi-vă deci toţi datorinţa, vieţuiţi creştineşte, săvârşiţi fapte bune, daţi îndemnuri frumoase şi povăţuiri creştineşti tuturor, fiţi îndreptători ai moravurilor omeneşti, căci numai urmând astfel, vă faceţi într'adevăr vrednici de numele de creştini şi fii ai lui Dumnezeu.

II.

În ce priveşte partea administrativă, cât timp voiu sta în fruntea acestei parohii voiu grijì ca trebile bisericei şi şcoalei noastre să se conducă conştienţios şi regulat, iar nu înspre dauna lor, năzuindu-mă şi în aceasta privinţă a-mi împlinì chemarea cu zel şi conştiinţă. Progresul şi

rezultatele bune însă nu depind singur dela mine, ci mai vârtos dela sprijinul ce-l aştept şi cred că-l voiu primì şi din partea Voastră.

În aceasta privinţă mă mângăe dealtcum şi faptul, căci văzând că aveţi biserică frumoasă şi de curând renovată şi şcoală nouă orânduită după recerinţele de azi, aceasta împrejurare este şi o dovadă, că aici în aceasta comună, sunt pe de o parte conducători buni şi zeloşi, cu râvnă pentru conducerea afacerilor parohiei, pe de altă parte este un popor ascultător, cu însufleţire şi înţelegere bună pentru trebuinţele bisericei şi ale şcoalei. Aceste stări, cari fac laudă şi cinste poporului şi arată vrednicia oamenilor din comună îmi împrumută şi mie încredere şi îmi servesc de chezăşie, că veţi fi întotdeauna şi de acì înainte cu râvnă şi interes pentru trebile comunei bisericeşti şi îmi veţi da ajutorul şi sprijinul vostru în conducerea lor.

Dar nu aflu cu cale a mai arătà acum în cuvinte lungi programul activităţii sau lucrării mele din viitor şi a vă promite şi a face făgăduieli multe, căci succesele lucrării mele, precum am zis, nu atârnă numai dela mine singur, ci sunt condiţionate de timp şi împrejurări şi mai ales de sprijinul şi ajutorul oamenilor, fără de cari glasul meu ar sunà în pustie.

Ceeace spun pe scurt, e: voiu lucrà neîntrerupt pentru binele şi înaintarea bisericei. Faţă de şcoală, care este fica bisericei, deasemenea voiu aveà grije, bineştiind, că şcoala a fost, este şi va fi acel aşezământ, care lucră împreună cu biserica la propăşirea întru toate a unui popor.

Peste tot mă voiu năzuì şi voiu lucrà, ca aşteptările credincioşilor din comună, precum şi ale superiorilor mei bisericeşti, cel puţin în parte, după puterile mele şi după cât îmi vor iertà împrejurările, să le pot mulţămì.

Ca om tinăr, deşì nu sunt strein de slujba preoţiei şi în decurs de patru ani mi-am câştigat oarecari experinţe în conducerea afacerilor, totuş, necunoscându-vă încă datinele din comună şi obiceiurile oamenilor, voiu puteà să şi greşesc, însă iubirea faţă de biserică şi popor şi râvna de a lucrà pentru înflorirea lor, nu-mi lipsesc.

Acestea sunt cuvintele mele de întroducere ca păstor sufletesc al acestei parohii şi promit a le duce la îndeplinire.

*

Iar acum vă mulţumesc pentru alegerea mea de paroh şi vă rog ca să vă apropiaţi de mine cu deplină încredere, cu inimă deschisă şi suflet curat, şi să-mi păstraţi întotdeuna iubire, încredere şi bunăvoinţă.

Mulţămesc domnului protopop pentru ostenelele avute cu ocaziunea alegerii şi întroducerii mele de astăzi.

Mulţămesc confraţilor preoţi administratori ai parohiei, cari n'au pregetat a-şi lăsà ale lor şi a alergà la credincioşii acestei biserici spre a le împărtăşì mângăere, a le îndeplinì trebuinţele sufleteşti, precum şi a conduce afacerile de cancelarie a oficiului parohial.

În sfârşit mă îndrept către atotputernicul Dumnezeu, fără ajutorul căruia nimic nu putem face, şi înălţându-mi mintea şi inima către dânsul

umilit mă rog: Revarsă darul tău şi-mi dă tărie, putere şi înţelepciune, ca să pot îndeplinì şi duce la bun sfârşit toate afacerile comunei bisericeşti din aceasta parohie, şi mă învredniceşte a-mi vedeà poporul concrezut păstoririi mele: fericit, drept şi evlavios, vieţuind şi conformându-se învăţăturilor mântuitoare ale Evangeliei, după idealul dat de Mântuitorul nostru: «Fiţi desăvârşiţi, precum şi Tatăl vostru cel din ceriuri desăvârşit este». Amin. ***Ioan Handa***, preot.

CHEMAREA TEATRULUI LA NOI.

Cu ocazia frumoaselor serbări culturale dela Blaj, despre cari va mai fi vorbă în această revistă, P. S. Sa părintele episcop *Dr. Miron E. Cristea* a ţinut o instructivă conferinţă despre teatru, muzică şi dans, arătând legăturile lor cu religiunea. Reţinem din acea conferinţă câteva fragmente referitoare la ceeace trebue să fie teatrul la noi.

«Intre aşezămintele de cultură ale unui popor, — a zis P. S. Sa — teatrul naţional trebue să ocupe loc de frunte, căci dacă-i bine condus teatrul, poate să devină o şcoală din cele mai însemnate pentru creşterea şi entuziasmarea maselor mari ale poporului;

o şcoală, care peste tot ne nobilitează ca oameni;

o şcoală, care ne reaminteşte şi prezintă faptele glorioase ale strămoşilor, înălţându-ne astfel conştiinţa şi mândria naţională şi oţelindu-ne virtuţile cetăţeneşti cu toate ramificaţiunile de patrie şi neam;

o şcoală, care mai presus de toate contribue la formarea caracterelor, fără de cari nici un popor nu poate ajunge la creangă verde;

o şcoală, care ne înfăţişează vieaţa idilică a poporului cu toate neîntrecutele noastre obiceiuri, datini şi cu manifestaţiunile ei caracteristice.

Teatrul trebue să mai cultive muzica, cântările şi dansurile cele originale mai de preţ ale Românului. Şi am face o greşală de neiertat, dacă n'am fixà şi n'am cultivà şi dacă am lăsà să piară aceste însuşiri admirabile ale poporului dela ţară, pe cari vieaţa modernă din zilele noastre tot mai tare le surghiuneşte din satele noastre odinioară atât de pline de farmec, de poezie şi de vieaţă idilică.

Să nu vi-se pară curios, d-nilor şi d-nelor, faptul, că un preot, ba chiar un arhiereu vorbeşte despre lucruri, pe cari mulţi le ţin atât de profane sau lumeşti: despre teatru, cântări şi dansuri sau jocuri. Doară Sf. Ioan gură de aur altfel de om a fost

şi totuşi, mai ales în tinereţe, voind a cunoaşte toate sbuciumările sufleteşti ale societăţii de pe atunci, s'a interesat, ba a cercetat şi el teatrul din Atena. Eu zic, Onorată adunare generală, că şi un preot şi un arhiereu chiar, se poate interesà şi poate vorbì de toate trebuinţele unui popor. Atârnă numai ce vorbeşte şi cum?».

A adus apoi câteva exemple pentru a arătà legătura ce a existat între teatru şi dansuri la unele popoare, apoi continuă astfel: «Să fiu, Onorată adunare generală, bine înţeles! Am făcut această reprivire istorică, nu că doară aşi dorì să se reîntroducă în vieaţa religioasă jocul şi teatrul, sau că aşi voì să scuz pe unii preoţi tineri, cari joacă când n'ar trebuì, ci numai ca să arăt provenienţa religioasă a acestor lucruri, ajungând la concluzia, că, precum persoanele, aşa şi instituţiunile nu-i iertat să-şi renege trecutul. Deci şi teatrul naţional al poporului nostru cu toate apartinenţele lui, ţinând cont de originea sa religioasă, să caute a se ferì de ori ce exagerări şi de degenerare şi să se desvoalte în cadrele unei educaţiuni pururea morale ,a poporului».

«Atunci teatrul nostru — când vom fi fericiţi a-l aveà — va devenì o instituţie de mare folos. Ceeace nu poate face biserica, şcoala şi celelalte aşezăminte de cultură, va suplinì teatrul, ca astfel cultura poporului să fie deplină fără lacune, şi astfel în mod armonic se vor cultivà toate facultăţile şi însuşirile cele frumoase, cari formează fiinţa noastră etnică de Români. Aşa doreşte biserica să devie teatrul nostru naţional şi în această direcţiune să se desvoalte şi pregătirile, ce premerg înfiinţării».

Aceasta una o spun şi aşi vrea ca toţi oamenii să o ştie şi să se convingă, că acela, care în univers nu vede altceva decât un mecanism, a căzut în cea mai fatală eroare asupra misteriilor universului. Că divinitatea va dispăreà vreodată din mintea oamenilor acestei lumi, aceasta mi se pare cea mai brutală eroare, în care pot cădeà oamenii. Un om, care astfel cugetă, va cugetà fals despre toate lucrurile din univers, căci acest păcat primordial va falsificà toate celealalte concluzii ce le-ar face omul. Aceasta ar fi cea mai dureroasă dintre toate rătăcirile.

Carlyle.

*

Tot ceeace face natura sănătoasă — e divin.

Schiller.

*

Increderea şi devoţiunea sunt adevăratele temelii ale oricărei religiuni mai bune, iar supunerea la o voinţă mai înaltă, care orânduește evenimentele, dar pe care noi nu o putem înţelege pe deplin, fiindcă este mai presus de raţiunea noastră, se alătură la cele de mai sus.

Goethe.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Revista «Studien zur Philosophie und Religion» edată de profesorul de filozofie dela universitatea din Würzburg Dr. Remigius Stölzle a publicat în fascicolul al 6-lea din anul 1910 un studiu întitulat: *Das Problem der inmateriellen geistigen Seelensubstanz.* Ein Beitrag zur Rechtfertigung und Lösung dieser Frage mit besonderer Rücksicht auf den gegenwärtigen Stand der Philosophie und der Naturwissenschaften». Autorul acestui studiu este dl Dr. theol. et phil. N. Cotlarciuc, diacon la catedrala mitropolitană gr. or. din Cernăuţi, şi amanuensis la biblioteca uninersităţii de acolo.

Aceasta publicaţiune o primim cu bucurie deosebită, o privim chiar ca un eveniment de mare însemnătate, căci în literatura teologică a românilor ortodocşi de pretutindenea, numai arareori ne este dat a înregistrà apariţia unor cărţi de adevărată valoare ştiinţifică.

Dl Cotlarciuc tratează în scrierea sa una din problemele cele mai fundamentale a concepţiei creştine despre om, problema sufletului omenesc. Aceasta este enigma cea mare, pentru deslegarea căreia de mii de ani dearândul se cheltuesc forţele intelectuale a celor mai alese spirite omeneşti. Vălul des însă, ce acopere această fiinţă misterioasă, care dealtcum este propria fiinţă a fiecăruia dintre noi, pare a rezistà tuturor acestor încercări, fie ele oricât de agere şi ingenioase.

Biserica creştină, în puterea infalibilităţii sale, de mult a fixat învăţătura cea adevărată în aceasta privinţă; de ce? — ne întrebăm cu mirare — nu se mulţămesc învăţaţii cu ea? de ce mai poartă nesfârşite discuţii, în toiul cărora hazardează ipoteze atât de contradictorii ba uneori direct ridicole?

Apologeţii învăţăturii creştine despre suflet, examinează şi combat tot cu armele ştiinţei profane, în special a filozofiei, toate părerile divergente de învăţătura bisericii, dovedind temeinicia acesteia.

Cartea d-lui Cotlarciuc espune şi combate rând pe rând toate atacurile aduse de filozofia contimporană în contra învăţăturii creştine despre suflet. In cartea D-Sale scrisă — putem zice chiar — cu oarecare risipă de erudiţiune, se aminteşte aproape tot ce s'a scris în timpul mai recent în aceasta materie pro sau contra, aşa că cine voeşte să cunoască starea de azi a discuţiunilor în jurul problemei sufletului omenesc, va găsì într'ânsa un material bogat şi bine ordonat.

Pentru a justificà aceasta afirmare e destul să inducem problemele filozofice principale, despre cari tratează scrierea din cestiune.

Partea primă (negativă) e dedicată monismului antropologic cu toate nuanţele lui, ca: monismul antropologic spiritualist sau spiritualismul antropologic; monismul antropologic al filozofiei identităţii, monismul antropologic materialist, sau materialismul antropologic, cu toate subdiviziunile lor.

In partea a doua (pozitivă) se expune şi justifică substanţialitatea sufletului omenesc[1] în cadrul dualismului antropologic, faţă de ipoteza despre actualitatea sufletului; se aduc dovezi pentru imaterialitatea şi spiritualitatea sufletului omenesc; iar în sfârşit se cercetează raportul dintre trup şi suflet.

Dl Cotlarciuc apără foarte bine învăţătura creştină, şi ca dânsul, au apărat-o mulţi alţii, de ce învăţaţii nu se închină înaintea adevărului odată descoperit? A presupune, că ei se lasă determinaţi mai mult de voinţă decât de raţiune în ţinuta lor, ar fi o ofensă nedeamnă adusă unor bărbaţi, pentru cari tocmai iubirea de adevăr este virtutea cea mai înaltă.

Faptul acesta se poate explicà în următorul mod.

Argumentele aduse pe terenul cercetărilor metafizice, adecă acelora ce trec peste marginile lumii percipiabile prin simţuri, nu au aceeaş putere demonstrativă, ca argumentele din ştiinţele empirice.

Omul este o fiinţă — putem zice — atât de nenorocită încât nu poate să se mărginească la aceste din urmă, iară urmând tendinţei sale irezistibile de a trece în lumea metafizică, ajunge pe un teren, unde intuiţiunea il părăseşte.

Kant erà conştiu poate mai mult decât oricine de aceasta fatalitate a spiritului omenesc, şi credeà a ne face un mare bine, restrângând cunoaşterea la lumea fenomenală, şi opunându-ne un puternic veto de a trece în lumea lucrurilor în sine.

Om fiind şi el, erà firesc să treacă şi el peste acest ordin prohibitiv. Categoriile cari aveau să fie valabile, — cari aveau să mijlocească o cunoaştere adevărată — numai în cadrul lumii fenomenale, le aplică el însuşi aproape pe toate şi asupra lucrurilor în sine. Categoriile existenţii, a cauzalităţi şi a substanţialităţii cari atrag după ele alte mai multe, a trebuit să le extindă şi asupra lucrurilor în sine, spre a scăpà de învinuirea idealismului, adecă a învăţăturii, că tot ce există este numai reprezentaţiunea eului.

Cunoaşterea metafizică aşadară, căci aceasta înseamnă aplicarea categoriilor, asupra lucrurilor în sine, este posibilă şi este inevitabilă. Însă ce folos! Noţiunile la cari ajungem în acest mod, sunt lipsite de orice conţinut intuitiv, ele ne scapă, se prefac aşazicând în nimica, de câteori voim să ni-le reprezentăm şi păstrăm numai o numire oarecare b. o. suflet, materie, voinţă.

---

[1] Credinţa în nemurirea sufletului încă este indusă ca o dovadă pentru aceasta (p. 124 seq). Autorul făceà mai bine să nu recurgă la acest argument, căci el în nici un chip nu poate servì ca dovadă serioasă pentru substanţialitatea sufletului. Argumentele în forma de consensus gentium nu sunt propriu zis dovezi; faptul că o lume întreagă crede în nemurirea sufletului, încă nu constitue «einen ontologischen (!) Beweis des uns nach dem Tode erwartenden neuen Lebens» (p. 127). Nemurirea sufletului trebue argumentată mai întâiu, ca să putem apoi conchide pe baza ei la substanţialitatea sufletului, şi după cât ştiu, tocmai substanţialitatea sufletului se invoacă de regulă ca cea mai puternică dovadă pentru susţinerea învăţăturii despre nemurire.

Reprezentanții științei au tot dreptul de a nu se mulțămi cu o astfel de explicare. Un exemplu va lămuri chestiunea.

Se dovedește bunăoară, cum a făcut și d-l Cotlarciuc, că fenomenele vieții sufletești nu se pot explica altfel, decât presupunându-se la baza lor un suflet substanțial spiritual.

Ei bine, ce e sufletul? Sufletul este ceva substanțial întrucât există și persistă în existență în decursul unei vieți pământești, și a celei dincolo de mormânt. Sufletul este și un ceva spiritual, adecă este astfel însușit, încât poate fi privit drept cauză eficientă a unor manifestări cu totul a parte, numite spirituale, spre a le deosebi, de cele numite materiale.

Astfel de rezultate pot și trebue să mulțămească, pe cineva, dacă el se restrânge numai la contemplări filozofice-religioase. Cine însă voește să pătrundă în mod științific vieața sufletească a omului nu poate să rămână pe lângă aceste generalități.

Știința modernă și-a luat nașterea abia în momentul, când a început să dispară curentul scolastic, care explică totul prin întrebuințarea așanumitelor occultae qualitates. Ce era mai simplu, decât acest mod de explicare. În acest mod s'a stabilit b. o. învățătura frapant de simplă despre «horror vacui», în urma căruia aerul tinde a umplea orice spațiu gol, numai din motivul că se îngrozește de tot ce e gol.

Voiai să știi din ce cauză cutare bucată de fier atrage alte obiecte spre sine, ți-se răspundea cu multă gravitate că în fierul din chestiune s'a sălășluit o putere ascunsă numită magnetică.

Aveai curiositatea de a ști cauza, pentruce după luarea unei doze oarecare de opiu, te cuprinde somnul, ți-se răspundea că opiul are un fel de «vis dormitiva».

«În scrierea «Entretiens sur la pluralité des mondes» din anul 1686 Fontenelle, un scriitor francez din veacul al 17-lea, ne istorisește o întâmplare, reală sau iscodită, în orice caz, foarte potrivită de a lămuri raportul dintre știința veche și cea modernă. La o reprezentație teatrală azistau mai mulți filosofi, scolastici și moderni. Un actor avea să execute sborul lui Phaëton. La un moment dat, actorul de fapt se înalță. Toți filozofii au rămas frapați. Cum să se explice un lucru ca acesta? Unul dintre școlastici după puțină chibzuială, află explicarea în împrejurarea că Phaëton, ar avea predilecție pentru regiunile mai înalte. Altul credea că o altă oarecare putere ascunsă îl determină pe Phaëton să se ridice în înălțime.

Până când scolasticii făceau aceste reflexiuni, stând la locul lor între privitori, unul dintre cercetătorii direcției noui, a mers să examineze ce se petrece după culise. A văzut acolo o serie întreagă de mașinării, cu cari a fost ridicat Phaëton.

Pătrunderea aceasta a fenomenelor o urmărește știința. Ea este îndreptățită în acest scop, a încerca orice mijloc, fie el mai mult sau mai puțin conglăsuitor cu principiile unei anume filozofii. Știința poate accepta fel de fel de principii după cari să se conducă în cercetările ei,

trebue însă totdeauna să fie conştie despre aceea, că aceste principii au valoare relativă, ele sunt bune întrucât fac posibilă o explicare oarecare a fenomenelor. Şi chiar în cazul acesta, când adecă s'ar puteà realizà oarecari explicări pe baza principiului acceptat, nu e exchisă posibilitatea, ca principiul să fie fals. E ştiut doară că multe din fenomenele astronomice, se puteau explicà foarte bine şi pe baza concepţiunei ptolemaice, cu toate că ea erà absolut greşită.

Astfel şi în psichologie pot să se obţină eventual rezultate bune, chiar şi în cazul, când psichologul îşi face cercetările, având în vedere concepţia materialistă, sau cea spiritualistă, cea actualistă, cea paralelistă etc.

Apologetul nu poate desavuà aceste încercări, poate însă şi are tot dreptul să arate că presupunerile sunt false, că eventualele rezultate obţinute pe baza lor se pot derivà mai bine din concepţia creştină, aşa precum s'a mai făcut şi până acum în repeţite rânduri.

Multe din certele zădarnice ar puteà fi evitate, când bărbatul de ştiinţă şi-ar da seama că trebue să facă ştiinţă, dar nu filozofie, că nu este permis să-şi ridice ipoteza de care se serveşte în cercetările sale, la rangul unui princip valabil pentru toate celelalte terene de cercetări speciale, când filozoful şi apologetul ar mai slăbì cu tendinţa de a înlocuì cercetările libere ale ştiinţei, cu speculaţiunile sale.

Toate aceste fireşte privesc filozofia în genere şi nu sunt menite a ştirbì câtuş de puţin valoarea cărţii d-lui Cotlarciuc. Ar fi numai de dorit ca ea să se facă accesibilă unui cerc mai larg de cetitori, prin traducerea ei în limba română. *P. R.*

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

Idealismul preotului şi dotaţiunea preoţească. Cu ocaziunea discuţiei ce s'a purtat mai dăunăzi asupra bugetului cultelor in casa magnaţilor, între altele, s'a atins şi chestia dotaţiunei mai bune a preoţimii. Superintendentul protestant Francisc Gyurátz a zis anume, că preoţimea merită o salarizare mai bună cu totdinadinsul, deoarece ea ţine aprins focul idealismului prin intermediarea religiunii.

Superintendentul protestant s'a extins şi asupra cvincvenalelor ce ar aveà să le primească preoţimea în mod corăspunzător, fără a se face deosebire de confesiune şi naţionalitate.

S'au rostit astfel de cuvinte şi cu alte prilejuri din partea oamenilor cu inimă înţelegătoare, dar au rămas — cum poate aşa va fi soartea şi a acestora — ca un chimval răsunător. Şi totuşi toate au o mare însemnătate.

Deşi poate ele nu au cu una cu două efectul dorit, adecă o îmbunătăţire justă a dotaţiunii preoţeşti — fac pe mulţi umblători în via Domnului să se întrebe dacă sunt sau nu îndreptăţiţi a aşteptà o răsplătire dreaptă a idealismului preoţesc. Se şi cade ca preotul — mai ales fiind vorba de o chestiune atât de vitală pentru dânsul — să se întrebe pe sine în felul acesta, căci de sigur rezultatul întrebării îi va oferi un temeiu solid pentru aşteptarea justă a unei ameliorări. De ori care grad al idealismului sunt cuprinşi preoţii, se pot observà cu înlesnire gradurile idealismului întocmai cum se poate deosebì ziua de noapte. N'avem decât să privim ca nişte păstori buni asupra turmei păstorite şi vom vedeà acest lucru; dar vom vedeà cu o cale, că răsplata idealismului o putem aşteptà şi o merităm numai răspândind idealism.

Au cuvântul aici mai ales cei încredințați cu îngrijirea astorfel de suflete, cari alunecă spre povârnişul căderii — devin pocăiți. Ei au cuvântul, căci împotriva sectei pocăiților paladiul nostru scump trebue să-l apărăm. Mâhnirea cu care au cetit binevoitorii intereselor noastre în «Gazeta Transilvaniei» despre răspândirea sectei baptiștilor în locuri întărite de ale noastre, precum și durerea care ne cuprinde cugetându-ne la încă multele scăderi ale neamului nostru, trebue să ne fie tot atâtea îndemnuri la o muncă cu adevărat idealistă. Atunci apoi putem aşteptà dreapta răsplată.

*

Limba documentelor bisericeşti. Intr'un număr din Iunie a «Gazetei Transilvaniei» se discută chestia limbei documentelor bisericeşti, arătându-se confuzia, ce domneşte la oficiile parohiale și chiar consistoriale, în această privință, când e vorba de extradarea de acte oficioase pentru autoritățile statului și administrative. Oricât limba oficioasă a bisericilor noastre e cea română și în urmare nici un document nu este îngăduit a se extradà decât româneşte, totuşi mulți preoți, aproape fără escepție, în atâtea cazuri dau scrisori oficioase în limbă străină. Nu purcede asta numai din linguşire ori de frică, ci mai mult dintr'un rău obicei apucat dela înaintaşi, fără să ne dăm seama de păcatul ce săvârşim, mai ales că el se găseşte în aceeaş măsură și la oficiile superioare bisericeşti, cari de sigur ar fi trebuit de mult să-și facă o grijă de căpetenie din această chestiune de importanță covârşitoare pentru vieața noastră bisericească-națională.

Ori trebue să distingem bine dacă limba corespondenței oficioase cade în aceiaşi categorie de judecată cu limba documentelor bisericeşti. Socotesc că una e corespondența și alta sunt documentele. Extradarea acestor din urmă în altă limbă decât cea românească — afară de cazul traducerii — e delict împotriva ființei și orânduelilor bisericeşti, pe când limba corespondenței se determină de trebuința înțelegerii, adeseori urgente, între părți și de încunjurarea atâtor neajunsuri și șicanări, ce ne-ar întâmpinà, folosind numai limba românească. Totuşi pentru a pune chestiunea în lumina cea adevărată, iară rătăcirilor păgubitoare pentru a li-se pune capăt, autoritățile noastre confesionale trebue să deà fără amânare îndrumările cuvenite, pe cari respectându-le să ne ferim de atâtea greşeli conștii și inconștii, cum se arată câteva și în articolul pomenit și cum atâtea sunt neamintite, dar bântue în câmpul vieții noastre bisericeşti spre înjosirea și paguba bisericei și a neamului.

*

O ticăloşie. (Purtarea față de arhiereul Gherasim). Sub acest titlu *„Neamul Românesc“* scrie:

«Cazul Ghenadie n'a învățat minte pe nimeni.

Episcopul de Roman, fostul episcop de Roman, după judecata Preasfințitului Pimen și a celorlalți, a fost ridicat cu poliția din Roman, unde se dusese și expediat cu automobilul la Bucureşti.

Aceasta se chiamă o ticăloşie.

Fostul episcop, după judecata Preasfinţitului Pimen și a celorlalți, rămâne și după condamnarea sa, dacă nu un arhiereu cu drept de a votà în atât de Sfântul Sinod, măcar un cetățean al acestei țări.

Şi, după cât ştim, la noi nu e ca în Italia, unde măsura se aplică ucigaşilor cari și-au făcut pedeapsa, o lege «a domiciliului silit» și fiecare e liber a stà unde-i place.

Chiar dacă se chiamă Gherasim Safirim și crede în legăturile ex-Înalt Prea Sfinţitului Domn Atanasie al Ungro-Vlahiei și Exarh al Plaiurilor, cu deosebite Olimpii și Marii, care jură drept ori strâmb. Şi chiar dacă, înainte de a fi un simplu monah la picioarele lui Pimen al Moldovei care nu ştie ce e păcatul, a fost ani îndelungați episcop cast al Romanului și o clipă, singurul apărător al drepturilor bisericii năpustite de politicianism.

Guberniile d-lui Carp nu există însă, dar moravurile de gubernatori s'au pus în practică. Ele vor durà până ce țara va ști să pedepsească pe restauratorii moravurilor sălbatice din era Regulamentului Organic.

Încheiu arătându-mi indignarea împotriva sectarismului, demn de școala d-lui Haret, al presei liberale.

Aceşti liberali, în loc să protesteze împotriva zbirilor d-lui prefect de Roman şi ai superiorului său, cutează a scrie că «impresie tristă» face «purtarea fostului episcop de Roman».

Vă urez domnilor, ca sistemul sechestrării şi expedierii cu automobilul să vi-se aplice şi Dumneavoastră, ca să pot scrie şi eu despre «impresia tristă» pe care a produs-o «purtarea» d-voastră, cari v'aţi permis a circulà liber în ţara d-voastră».

*

Conferenţe preoţeşti. Consistorul ortodox român din Oradea-mare, de curând a dat o circulară pentru reactivarea şi continuarea conferenţelor preoţeşti sau cum mai nimerit li-se zice acolo conferenţe pastorale. Scoatem din această circulară părţile pe cari e bine să le cunoaştem şi noi, când tocmai se rânduesc şi în arhidieceză conferenţele preoţeşti tractuale. «Trebuinţa conferenţelor pastorale — cari la preoţimea altor confesiuni din ţările civilizate ale apusului au îmbrăcat deja proporţiile unei instituţiuni bine organizate — se afirmă în sinul bisericii noastre dreptcredincioase cu atât mai viu, cu cât vremile ce străbatem şi interesele superioare ale bisericii şi poporului nostru pretind în mod imperios ca preoţii satelor să se înarmeze cu tot mai largi şi mai temeinice cunoştinţe teoretice şi practice spre a se puteà astfel apropià cu paşi siguri de idealul chemării lor înalte de păstori şi îndrumători ai vieţii religioase-morale, sociale şi culturale a turmei încredinţate toiagului lor duhovnicesc.

Iar terenul cel mai priincios pentru promovarea şi alimentarea nizuinţelor spre progres ale preoţimii, în cadrele organizaţiunii bisericii noastre autonome, s'au dovedit că sunt conferinţele pastorale, prin mijlocirea cărora nu numai se îmbogăţeşte materialul cunoştinţelor din şcoală, ci prin strângerea preoţimii la o frăţească conlucrare în vederea unui scop unitar, se închegă şi forţele de muncă şi se cimentează între preoţi legăturile dragostii colegiale.

Dar, pentruca instituţiunea conferinţelor pastorale să poată corăspunde pe deplin înălţătoarei sale meniţiuni de luminare şi zidire, şi pentruca să-şi poată aduce roadele dorite în rândurile preoţimii, ni-se impune ca:

1. *Să lărgim terenul lor de activitate,* extinzându-l asupra tuturor chestiunilor şi problemelor, cari privesc progresul bisericii şi al preoţimii, şi

2. *Să le aplicăm o conducere centrală,* chemată să inaugureze în conferenţe o desfăşurare de muncă sistematică şi omogenă izvorîtă dintr'o unitate de principii şi criterii asupra tuturor problemelor, cari trebuesc desbătute prin conferinţe.

În temeiul acestor consideraţiuni se dau şi unele instrucţiuni şi îndrumări cu privire la programul de activitate, la organizarea şi conducerea conferinţelor pastorale:

În sfera de activitate a conferinţelor pastorale se vor admite toate chestiunile şi problemele din domeniul ştiinţei şi al vieţii pastorale, cari au de scop înaintarea bisericii şi a preoţimii sub raportul cultural, moral şi material. Chestiunile şi problemele cari cad în marginile acestui program de activitate, pentru fiecare conferinţă, se vor alege şi se vor statorì din partea consistorului şi se vor distribuì între preoţi spre a fi prelucrate şi prezentate la conferinţă în formă de disertaţiuni, recensiuni, cuvântări, propuneri sau proiecte de concluze, amăsurat obiectului şi domeniului, căruia aparţin.

Numele preoţilor, cari vor fi însărcinaţi cu prelucrarea temelor se va statorì an de an, şi se vor comunicà celor interesaţi deodată cu titlii lucrărilor şi cu unele indigitări referitoare la elaborarea materialului. Se observă, că dela această îndatorire nu se poate subtrage nici un preot şi sub nici un titlu, cu excepţiunea cazurilor de boală gravă.

Fiecare disertant, după-ce din bună vreme îşi va fi terminat operatul său, este îndatorat să-l copieze cu scrisoare legibilă şi să-l înmanueze (în persoană sau prin poştă) preotului, care a fost însărcinat cu recensarea lui, cu cel puţin 20 de zile înainte de ziua conferenţei, pentruca recensentul să aibă putinţa a cetì şi aprofundà disertaţiunea şi apoi a-i pregătì o temeinică dare de seamă în scris.

În conferenţă se va cetì mai întâi disertaţiunea şi apoi imediat recensiunea ei.

Temele în general vor fi astfel compuse şi aranjate, ca să nu dureze una mai

mult ca $^1/_2$ de oară, iară recensiunea $^1/_4$ de oară.

Conferențele se vor convocà și se vor ținea în fiecare an odată, în decursul lui Octomvrie. Conferințele se vor întruni după tractele protopresbiterale, de regulă în parohia centrală a tractului și vor fi conduse prin protopresbiterii tractului. La conferințe autoritatea superioară bisericească se va reprezentà prin un delegat din gremiul consistóriului, căruia i-se va acordà locul cuvenit lângă prezidiul conferinței, având îndreptățirea a luà parte la toate discuțiunile și a face propuneri și proiecte independente.

Amăsurat acestui program de activitate ordinea de zi a conferințelor se statorește, odată pentru totdeauna, în chipul următor:

In ziua designată pentru ținerea conferinței pastorale toți preoții din protopopiat se vor adunà în localitatea aleasă spre acest scop și des de dimineață vor luà parte la sf. liturghie împreunată cu chemarea Duhului sfânt, ce se va săvârși prin protopresbiteratul tractual, cu azistența alor 3 preoți din tract.

Preoții conliturghisitori vor fi avizați despre aceasta de protopopul, cu câteva zile mai înainte, spre a se pregăti după cuviință pentru sf. slujbă dumnezeească.

După cântarea pricesnei, preotul designat va rosti o cuvântare bisericească, cu subiect din evangheiia zilei respective.

După terminarea sf. liturghii, la ceasurile 10 a. m. membrii conferinței se vor întrunì în locul destinat pentru ținerea conferențelor.

Ședința I.

La orele 10 a. m.

1. Deschiderea conferenței prin protopresbiterul tractual.
2. Discursul delegatului consistorial.
3. Constituirea biroului pentru dresasarea și autenticarea procesului verbal al conferinții.
4. Deschiderea discuției libere cu privire la oficiarea serviciului divin și asupra predicii rostite în biserică.
5. Disertațiunea I.
6. Recensiunea asupra ei.
7. Deschiderea discuției critice asupra disertațiunii și recensiunii.
8. Enunțarea concluzului relativ la succesul operatelor.
9. Inchiderea ședinței I.

Ședința II.

La oarele 3 p. m.,

1. Deschiderea ședinței.
2. Cetirea și autenticarea procesului verbal luat în ședința I.
3. Disertațiunea II. și recensiunea ei.
4. Discuțiunea liberă asupra disertațiunii și dării de seamă.
5. Disertațiunea III. și recensiunea ei.
6. Discuțiunea critică asupra lor.
7. Propuneri, interpelări și proiecte de concluz.
8. Inchiderea conferinței.

Atât încât privește partea generală a organizării și conducerii conferințelor pastorale.

In special se observă, că la aceste conferințe sunt strâns îndatorați să ia parte toți preoții, capelanii, diaconii și clericii absolvenți de pe teritorul respectivului cerc protopopesc.

Deoarece conferințele pastorale au un caracter intim și restrâns, participarea altor persoane, cari nu aparțin clerului ortodox, este interzisă.

Eventualele absenții dela conferințe se vor anunțà și justificà protopresbiterului-președinte cu cel puțin 2 zile înainte de ziua conferenții. Se observă însă că aceste absenții numai în cazuri de boală, dovedită cu atestat medical, sau în alte cazuri de piedeci neprevăzute, de asemenea dovedite, se vor luà în considerare. Absențiile nejustificate sau cele cu scuzare neacceptabilă se vor pedepsì în calea ordinei, ceeace se va notà în protocolul conferinții, unde vor fi întroduși cu numele atât membrii prezenți ai conferinții, cât și cei absenți.

Toți preoții sunt îndatorați să se înfățișeze la conferințele pastorale îmbrăcați în costumul uniform (reverenzi).

Pentru ziua conferinții fiecare preot participant este îndreptățit a ridicà cu cvitanță din cassa bisericei sale o sumă până la 12 coroane, ca diurn și viatic.

După terminarea conferenței, în decurs de 15 zile, fiecare protopresbiter — prezi-

dent va înaintà consistorului cu raport atât protocolul conferinței, cât și predica, disertațiunile și recensiunile, ca adnexe.

Iar la terminul, ce se va fixà ulterior din partea consistorului, toți protopresbiterii se vor întruni în *conferință protopopească*, în localul consistorului nostru, unde sub prezidiul nostru și în azistența delegaților consistoriali, cari au participat la conferințe, se vor ascultà rapoartele și opiniunea fiecăruia relativ la decursul și la rezultatele conferințelor și se vor chibzuì mijloacele necesare pentru progresul și întărirea institutiunii conferințelor pastorale.

Lucrările mai bine reușite dupăce vor fi supracensurate, se vor trimite spre publicare în organul oficios al diecezei».

Se statoresc apoi următoarele teme pentru anul acesta:

I. Cauzele din cari se nasc sectele religioase la poporul nostru și mijloacele necesare pentru stârpirea lor.

II. Abateri provenite din obiceiuri locale în săvârșirea diferitelor funcțiuni religioase și în administrarea sfintelor taine.

III. Conducerea corectă a matriculelor bisericești și expunerea diferitelor proceduri referitoare la rectificările matriculare.

În urmă se statorește și lista disertanților.

Tipicul cultului religios.

Date și indigitări tipiconale pe luna lui August și Septemvrie.

Sâmbătă în 27 August: *La Vecernie:* După obicinuita binecuvântare dela preot, se cetește psalmul de seara «Binecuvintează suflete al meu pre Domnul», iar în decursul acestei cetiri, preotul în fața ușei împărătești își cetește din liturgier rugăciunile de seara. După ectenia cea mare «Cu pace Domnului să ne rugăm» se cântă «Doamne strigat-am» pe glas 4 cu 10 stihiri, 7 ale glasului 4 din octoic și 3 ale mineiului pe glas 8. «Mărire și acum» a glasului 4 din octoic. La «Doamne strigat-am» se cădește biserica întreagă, iar când se cântă «mărire și acum» numai icoanele dela iconostas, stranele și poporul din fața iconostasului. Dinaintea ușei împărătești preotul zice: «Înțelepciune dreaptă», iar strana cetește imnul de seara «Lumină lină». După acest imn preotul zice «să luăm aminte pace tuturor» și strana răspunzându-i cu «și duhului tău» cântă prohimenul de sâmbătă seara «Domnul s'a împărățit». Urmează apoi ectenia «să zicem toți» cu imnul «Învredniceşte-ne Doamne». După vosglasul ecteniei celor 6 cereri, strana cântă stihoavna octoicului cu «mărire — și acum» tot din octoic. După «mărire — și acum» dela stihoavnă, cântărețul cetește «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime Tatăl nostru». După vosglasul «Că a Ta este împărăția» strana cântă troparele: 1) troparul glasului 4 «Propovăduirea Învierii cea luminată», 2) «mărire» troparul mineiului «Lăcuitor pustiului și înger în trup» 3) «și acum» — bogorodicina troparului glasului 1 din octoic. După tropare se face încheierea, dupăcum s'a arătat în Nrul precedent al acestei reviste, la vecernia din 9 Iulie.

Duminecă în 28 August. *Preacuviosul părintele nostru Moise Arapul, glas 4 voscr. 2. La utrenie.* Preotul întră în altar și dă binecuvântarea, iar strana, dupăce răspunde cu «amin», cetește psalmii de dimineața din octoic sau din ciaslov. «Mărire — și acum — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru» și troparele după cei doi psalmi. Ectenia «Miluește-ne Dumnezeule» și binecuvântarea a II-a cu «Mărire sfintei și cei de o ființă și de vieață făcătoarei și nedespărțitei Treimi totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor». Strana «amin — mărire întru cei de sus lui Dumnezeu» de 3-ori și «Doamne buzele mele vei deschide» de 2-ori și cetește ceialalți psalmi până la sfârșit. Urmează după acestea ectenia cea mare de începere și de 4-ori, pe melodia troparului glasului 4 «Dumnezeu este Domnul» cu troparele cântate la vecernia de seara: (al învierii totdeauna de 2-ori). După prima stihologie a psaltirei, ectenie mică, seria primă de sedelne, iar ectenie mică și seria a II-a a sedelnelor din octoic. Nemijlocit după a II-a serie de sedelne se cântă troparele învierii «Soborul îngeresc s'a mirat»

Preotul zice apoi ectenia mică şi strana dupăce ceteşte ipacoiul, cântă antifoanele glasului 4. După antifoane, preotul din uşa din mijloc stând cu fața către popor zice: «Să luăm aminte pace tuturor», strana «şi duhului tău», preotul «Înțelepciune» iar strana cântă prohimenul! După prohimen zice preotul «Domnului să ne rugăm», strana răspunde cu «Doamne milueşte-ne», preotul «Că sfânt eşti Dumnezeul nostru»... şi strana «Toată suflarea» de 3-ori. Evangelia utreniei a 2-a. «Învierea lui Hristos» psalm 50 «mărire — Pentru rugăciunile apostolilor», «şi acum — Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu — milueşte-ne Dumnezeule — Înviind Iisus din mormânt». Catavasiile crucii «Crucea însemnând Moisi». — La peasna a 3-a după ectenia mică sedelnele mineiului pe tropar 3 «Strălucire nespusă primind înlăuntru», «mărire — şi acum — Nu s'au despărțit de firea cea dumnezeiască», iar la peasna a 6-a după ectenia mică condacul şi icosul glasului de rând. Peasna 7 şi 8 cu «să lăudăm bine să cuvântăm — Măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită» şi peasna a 9-a. Ectenie mică cu vosglasul «Că pe tine te laudă toate puterile cereşti» şi sfetilna Învierii a II-a, «mărire Cu sabia dumnezeieştilor tale rugăciuni» sfetilna sfântului «şi acum» bogorodicina sfetilnei Învierii — Hvalitele octoicului pe 8 — Stihira evangeliei, «Preabinecuvântată eşti» şi doxologia cea mare; aceste din urmă pe melodia antifonului glasului 4.

Duminecă în 28 August la Vecernie: Începutul cu binecuvântare, psalmul de seara şi cu ectenia cea mare de începere. «Doamne strigat-am» cu 8 stihiri din mineiu şi cu «mărire — şi acum» tot de aci. Vohod «Lumină lină», şi prohimenul zilei. Preotul «să luăm aminte, pace tuturor», strana «şi duhului tău» şi ceteşte cele trei paremii ale sărbătorii. Ectenia «să zicem toți», «Învredniceşte-ne Doamne», ectenia celor 6 cereri apoi stihoavna mineului cu «mărire — Mergătorule înaintea Mântuitorului», «şi acum — Fecioară, ceeace nu ştii de mire» tot din mineiu. «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru» şi troparul «Pomenirea dreptului cu laude» întâi fără, a doua oară cu «mărire», «şi acum — Născătoare de Dumnezeu Fecioară». Încheierea ca la vecerniile de Sâmbătă seara.

Luni în 29 August. Tăerea cinstitului cap, al cinstitului măritului proroc, Înainte mergătorului şi Botezătorului Ioan, la utrenie: Începerea ca a utreniilor de Duminecă Dimineața. La «Dumnezeu este Domnul» troparele dela încheierea vecerniei. Ectenie mică, seria I-ă de sedelne, ectenie mică şi seria a II-a de sedelne din mineiu. Nemijlocit după a II-a serie de sedelne se cântă Polileul cu pripelele prescrise la acest praznic. Ectenie mică, sedealna Polileului cu «mărire — şi acum», «Pre Tine, ca pre ceeace numai una eşti fecioară între muieri» şi antifoanele glasului 4 dela sărbători cu prohimenul «Cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioşilor lui». Evangelia utreniei «În vremea aceea a auzit Irod». După psalm 50 «mărire — Pentru rugăciunile Mergătorului înainte», «şi acum — Pentru rugăciunile Născătoarei» apoi «Milueşte-mă Dumnezeule — Jucat-a ucenița a tot vicleanului diavol» pe glas 6 din mineiu: După vosglasul «Cu mila şi cu îndurările» urmează *catavasiile crucii* cu ectenie mică şi sedelnele mineiului la peasna a 3-a, şi ectenie, condacul şi icosul mineului la peasna a 6-a. La peasna a 9-a se cântă «măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită» — Sfetilnele şi hvalitele cum sunt înşirate în mineiu şi doxologia cea mare pe melodia troparului glasului 6.

La Liturgie fericirile pe antifon 8 cu «mărire — Cu rugăciunile Tale Prorocule», «şi acum — Ceeace numai Tu prin cuvânt» dela peasna a 6-a a canonului. Evangelia dela Marcu: «În vremea aceea auzind Irod împăratul vestea lui Iisus».

Duminecă în 7 Septemvrie. *M. Vavila şi Moisi P. Dumineca a 14-a după Rosalii. Evangelia dela Matei «Zis-a Domnul pilda aceasta: Asemănatu-s'a împărăția cerului» glas 5, voscr. 3.*

Miercuri în 7 Septemvrie la vecernie: Preotul dă binecuvântarea zicând «Bine este cuvântat Dumnezeul nostru totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor», iar strana dupăce răspunde cu «amin» ceteşte obicinuitul psalm de seara «Binecuvintează

suflete al meu». După ectenia cea mare «Cu pace Domnului să ne rugăm» strana cântă pe melodia glasului 6 «Doamne strigat-am către Tine auzi-mă» cu 8 stihiri ale mineiului. (Cele 2 dintâi se cântă de câte 2-ori). «Mărire — și acum» tot pe glas 6 «Astăzi Dumnezeu, celce se odihnește pe scaune înțelegătoare» din mineiu. După vohod se cetește imnul de seara «Lumină lină» și se cântă prohimenul de miercuri seara «Dumnezeule întru numele Tău mântuește-mă și întru puterea Ta mă judecă» cu stihul «Dumnezeule ascultă rugăciunea mea, auzi graiurile gurii mele». Dându-se cetire celor 3 paremii ale praznicului, preotul zice ectenia «Să zicem toți» și strana cetește al doilea imn «Învrednicește-ne Doamne în seara aceasta». După al doilea vosglas al ecteniei celor 6 cereri urmează stihoavna mineiului pe melodia antifonului glasului 4 cu «mărire — și acum — Veniți toți credincioșii să alergăm către Fecioara» pe antifon 8 «Acum slobozește — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru» — și troparul praznicului «Nașterea Ta de Dumnezeu Născătoare» de 3-ori, odată fără, odată cu «mărire» și odată cu «și acum» — Încheierea ca la vecerniile de Sâmbătă seara.

Joi în 8 Septemvrie Naşterea Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Mariei. La utrenie: Începutul ca la utreniile de Duminecă dimineața, cu binecuvântare, cu cetirea psalmilor și cu ectenia de începere. La «Dumnezeu este Domnul» troparul praznicului de 3-ori. După ectenie mică și după I-a stihologie a psaltirei urmează seria primă de sedelne, apoi iar ectenie mică, a II-a stihologie și seria a II-a de sedelne din mineiu. Imediat după grupa a II-a de sedelne se cântă Polileul cu pripelele praznicului. Preotul zice după aceasta iar ectenie mică, iar strana, după sedealna Polileului «Să se bucure cerul și pământul să se veselească» pe antifon 8 cu «mărire — și acum» cântă antifoanele glasului 4 dela sărbători. Preotul: «Să luăm aminte pace tuturor», strana: «și duhului tău», Preotul: «Cu înțelepciune să luăm aminte» iar strana cântă prohimenul «Pomeni-voiu numele Tău în tot neamul și neamul» cu stihul «Răspuns-a inima mea cuvânt bun». Preotul: «Domnului să ne rugăm», strana: «Doamne miluește-ne», preotul vosglasul «Că sfânt ești Dumnezeul nostru și întru sfinți te odihnești», strana «Toată suflarea» de 3-ori. Preotul indică după acestea evangelia utreniei zicând: «Și pentruca să ne învrednicim a ascultă sfânta evangelie, pe Domnul Dumnezeu să-l rugăm», strana: «Doamne miluește-ne» de 3-ori. Preotul: «cu înțelepciune dreaptă să ascultăm sfânta evangelie, pace tuturor», strana: «și duhului tău». Evangelia utreniei dela Luca: «*În zilele acelea, sculându-se Mariam, mersă la munte de grab în cetatea Iudei*». Psalm 50, «mărire — și acum — Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu» și «Miluește-ne Dumnezeule — Aceasta este ziua Domnului, bucurați-vă popoare» pe glas 6. *Catavasiile Crucii.* La peasna a 3-a ectenie mică, ipacoiul și sedealna «Fecioara Maria și Născătoarea de Dumnezeu cu adevărat» cu «mărire — și acum», la peasna a 6-a ectenie mică și condacul și icosul mineului. La peasna a 9-a *nu se cântă «Mărește suflete al meu — Ceeace ești mai cinstită»* ci pripelele praznicului din mineiu. Ectenie mică, sfetilna «Bucure-să marginile lumii astăzi» și bogorodicina «Adame înoește-te» cu «mărire — și acum». Hvalitele pe glas 4 din mineiu, «mărire — și acum — Aceasta este ziua Domnului» și pe melodia troparului glasului 6 doxologia cea mare apoi troparul praznicului.

La liturgie: Fericirile pe antifon 8 cu «mărire — Întru Tine taina Treimei» «și acum — Cădelniță de aur ai fost» dela Peasna a 6-a a canonului. Evangelia dela Luca: «*În vremea aceea întrat-a Iisus într'un sat, iară o muere, numele ei Marta, l-a primit pe el în casa sa*». În loc de «Cuvine-să cu adevărat» cântăm irmosul «Mărește suflete al meu pe ceeace s'a născut din cea stearpă, pe Fecioara Maria — Străin lucru este maicelor fecioria». — Priceastna: «Păharul mântuirii voiu luă».

Duminecă în 11 Septemvrie Cuvioasa maica noastră Teodora cea din Alexandria, Dumineca a 15-a după Rusalii, Dumineca înaintea sfintei Cruci glas 6 voscr. 4. Evangelia liturgiei dela Ioan: *Zis-a Domnul: nimenea nu s'a suit în cer fără numai celce s'a pogorît din ceriu, fiiul omului care este în ceriu.*

Marţi în 13 Sept. la vecernie. După binecuvântare dela preot şi după psalmul de seara «Doamne strigat-am» pe glas 6, cu stihirile din mineiu pe 8. Vohod, «Lumină lină», prohimenul zilei «mila Ta Doamne mă va întimpină», paremiile, ectenia «să zicem toţi, — Învredniceşte-ne Doamne», ectenia celor 6 cereri şi stihoavna mineiului pe melodia troparului glasului 5. «Mărire — şi acum — Pe care de demult Moisi mai înainte închipuindu-o întru sine» pe antifon 8. «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru». După vosglas troparul praznicului de 3-ori şi încheierea obicinuită.

Miercuri în 14 Septemvrie Înălţarea Cinstitei şi de viaţă făcătoarei cruci. La utrenie: Începutul cel îndatinat. Binecuvântare, psalmii de dimineaţă şi ectenia cea mare. La «Dumnezeu este Domnul» troparul praznicului a 2-a oară cu «mărire» a 3-a oară cu «şi acum». Ectenie mică, grupa I-a de sedelne, ectenie mică, grupa a II-a de sedelne şi Polileul. Ectenie, sedealna Polileului, antifoanele glasului 4 la sărbători şi prohimenul «Văzut-au toate marginile pământului mântuirea Dumnezeului nostru» cu stihul lui. Evangelia utreniei dela Ioan: *Zis-a Domnul: Părinte preamăreşte numele Tău» — «Învierea lui Hristos»* psalm 50, «mărire — Tu îmi eşti acoperemântul cel tare, Crucea lui Hristos», glas 2, «şi acum» tot aceasta. «Miluește-mă Dumnezeule — Crucea lui Hristos, nădejdea creştinilor» pe glas 6. După vosglasul «Cu mila şi cu îndurările» urmează catavasiile crucii. La peasna a 3-a ectenie şi sedealna «În raiu de demult» pe antifon 8 cu «mărire — şi acum» la peasna a 6-a ectenie, condacul şi icosul praznicului; La peasna a 9-a în loc de «*Ceeace eşti mai cinstită*» se cântă pripelele praznicului. Ectenie mică, sfetilna «Crucea este păzitoarea a toată lumea» de 2-ori «mărire — şi acum» bogorodicina «Crucea se înalţă astăzi». Hvalitele pe 4 glas 8 din mineiu. «Mărire şi acum — Astăzi înainte merge Crucea Domnului» pe glas 6, iar pe troparul acestui glas se cântă doxologia cea mare. La «Sfinte Dumnezeule» a doxologiei preotul observând cele prescrise în mineiu în această zi, scoate sfânta cruce şi făcând întreg ceremonialul o aşază spre sărutare pe tetrapod.

La Liturgie în loc de «binecuvintează suflete al meu» înainte de «Unule născut» şi în loc de fericiri se cântă antifoanele prescrise la mineiu. La vohod troparul şi condacul praznicului. Evangelia dela Ioan: «*În vremea aceea sfat au făcut arhiereii şi bătrânii*». În loc de «Cuvine-să cu adevărat» cântăm irmosul Crucii. Priceastna «Însemnatu-s'a peste noi lumina feţii Tale Doamne».

Dumineca în 18 Sept. *Cuv. Eumeniu; Dumineca a 16-a după Rosalii dumineca după Înălţarea sfintei Cruci glas 7 voscr. 5. Evangelia dela Marcu: Zis-a Domnul, Celce voeşte să vie după mine, să se lapede de sine şi să-şi ia crucea sa şi să-mi urmeze mie».*

Cantor.